SignUnity

Kontinentidevaheline koostöö viipekeeletõlkide kutseõppes

D2.3. Uurimisaruanne praeguste tõlketeenuste kohta Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas: kasutajate ja tõlkide vaatenurgad

Co-funded by the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

IMPRESSUM

Projekt	Kontinentidevaheline koostöö viipekeeletõlkide kutseõppes
Akronüüm	SignUnity
Programm	Erasmus+ (kaasrahastanud Euroopa Liit)
Meede	Suutlikkuse suurendamine kutsehariduse ja koolituse valdkonnas (CB VET)
Tööpakett	WP2
Tulemus	D2.3 – Uurimisaruanne praeguste tõlketeenuste kohta Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas: kasutajate ja tõlkide vaatenurgad
Juhtpartner (WP2)	*Kaasjuhid: University of Ghana ja Youth Power*
Versioon	v1
Kuupäev	*Juuni 2026*
Autorid ja kaasautorid	***Youth Power*** *1) Franjo Brkan* *2) Daniel C.M. Almeida* *3) Tim Brückmann* ***Kua Zone Innovation College LTD*** *1) Sammy Kariuki* *2) Salome P. Eyang'an* ***University of Education, Winneba*** *1) Bright Ankudze* *2) Richard Osei Agjei* *3) Mavis Amo-Mensah* *4) Gifty Rockson* ***Learning Library*** *1) Amar Hamzic* *2) Nedim Micijevic* ***SGINGZ*** *1) Katarina Jurilj* *2) Lina Beusan* *3) Josip Brozović* ***Debre Markos City Administration (Nigus Tekile Haymanot Advanced Secondary School)*** *1) Dr. Sunday Adewale Olaleye* *2) Dr. Gubay Aniley Getie* ***Ghana National Association of the Deaf***

	1) *Dani Fobi* 2) *Juventus Duorinaah*
Levitamise tase	avalik

Autoriõigus ja litsents

© 2026 SignUnity konsortsium. Kõik õigused kaitstud.

Käesolev väljaanne on litsentsitud Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International litsentsi (CC BY-NC-SA 4.0) alusel. Materjali võib mitteärilistel eesmärkidel vabalt jagada ja kohandada tingimusel, et SignUnity konsortsiumile viidatakse nõuetekohaselt ning kõik tuletatud teosed avaldatakse sama litsentsi alusel.

Vastutuse välistamine

Rahastanud Euroopa Liit. Väljendatud seisukohad ja arvamused kuuluvad siiski üksnes autorile või autoritele ega pruugi kajastada Euroopa Liidu ega Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusameti (EACEA) seisukohti. Euroopa Liit ega EACEA ei vastuta nende eest.

Co-funded by
the European Union

Kokkuvõte

Käesolevas aruandes esitatakse uuringu tulemused, milles käsitleti viipekeeletõlke teenuste praegust olukorda Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas, pöörates erilist tähelepanu teenuste kvaliteedile, praktikas esinevatele probleemidele ja edasistele arenguvõimalustele. Uuring viidi läbi kuues riigis: Horvaatias, Saksamaal, Eestis, Ghanas, Etioopias ja Keenias. Uuringusse kaasati kaks peamist sidusrühma: teenuse kasutajad ehk kurdid ja vaegkuuljad ning teenuse osutajad ehk viipekeeletõlgid. Mõlema rühma vaatenurkade kaasamise kaudu oli uuringu eesmärk anda terviklik ülevaade viipekeeletõlke praegusest olukorrast. Seejuures käsitleti tõlketeenuste kvaliteeti ja kättesaadavust nende inimeste vaatenurgast, kes neid teenuseid kasutavad, ning nende inimeste kogemusi, tööalaseid väljakutseid ja vajadusi, kes neid teenuseid osutavad ja korraldavad.

Kogutud andmete põhjal annab käesolev aruanne uuringutulemustest kokkuvõtliku ja peamiselt kirjeldava ülevaate, tuues esile ning võrreldes mõlema sidusrühma vaatenurki. Dokument koosneb kuuest riiklikust aruandest, mis annavad üheskoos tervikliku ülevaate viipekeeletõlke teenuste praegusest olukorrast partnerriikides ning toovad esile ühised probleemid, olemasolevad kitsaskohad ja võimalused nii teenuste osutamise kui ka viipekeeletõlkide väljaõppe tugevdamiseks.

Sisukord

1. Sissejuhatus ja analüütiline lähtekoht 8
1.1 Tõlketeenuse kvaliteedi kontseptuaalne käsitlus 12
1.2 Aruande võrdleva analüüsi loogika 13
2. Metoodika 14
2.1 Eetilised ja epistemoloogilised kaalutlused 16
3. Horvaatia 17
3.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord 17
3.2 Metoodiline ulatus ja andmestik 17
3.3 Tõlkide vaatenurgad 18
3.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad 19
3.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad 20
3.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale 20
3.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused 21
4. Saksamaa 21
4.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord 21
4.2 Metoodiline ulatus ja andmestik 22
4.3 Tõlkide vaatenurgad 22
4.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad 24
4.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad 25

4.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale 25
4.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused 25
5. Etioopia 26
5.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord 26
5.2 Metoodiline ulatus ja andmestik 27
5.3 Tõlkide vaatenurgad 27
5.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad 28
5.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad 28
5.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale 29
5.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused 29
6. Ghana 30
6.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord 30
6.2 Metoodiline ulatus ja andmestik 30
6.3 Tõlkide vaatenurgad 31
6.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad 32
6.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad 32
6.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale 33
6.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused 33
7. Keenia 33
7.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord 34
7.2 Metoodiline ulatus ja andmestik 34
7.3 Tõlkide vaatenurgad 35
7.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad 36
7.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad 37
7.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale 38
7.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused 38
8. Eesti 39
8.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord 39
8.2 Metoodiline ulatus ja andmestik 40
8.3 Tõlkide vaatenurgad 40
8.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad 41
8.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad 42

8.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale 43
8.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused 43
9. Riikidevaheline võrdlev analüüs 44
9.1 Riiklike süsteemide võrdlev tüpoloogia 46
9.2 Ühised struktuursed takistused 47
10. Tuvastatud head praktikad 48
11. Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekava arendamisele 51
11.1 Kavandatav kutseõppe õppekava struktuur 52
12. Järeldused ja prioriteetsed soovitused 53
12.1 Prioriteetsed soovitused 55
Lisa 1. Riikide koondatud tõendusmaterjali maatriks 57
Lisa 2. Kutseõppe õppekava kohandamise maatriks 59
Lisa 3. Metodoloogilised tõlgendusmärkused riikide kaupa 60
Lisa 4. Riiklikud uurimisaruanded 63

1. Sissejuhatus ja analüütiline lähtekoht

Viipekeeletõlke teenustel on keskne roll keeleliste õiguste, puuetega inimeste õiguste, haridusele juurdepääsu ja ühiskonnaelus osalemise tagamisel. Viipekeelt kasutavate kurtide ja vaegkuuljate jaoks ei ole tõlkimine pelgalt tehniline tegevus, mille käigus vahendatakse üht keelt teise. See on oluline eeldus, mis võimaldab juurdepääsu tervishoiule, haridusele, tööturule, õiguskaitsele, avalikule teabele, poliitilisele osalusele ja igapäevasele inimestevahelisele suhtlusele. Seetõttu mõjutab tõlketeenuste kvaliteet otseselt võrdsust ja iseseisvust. Teenustesüsteem, mis on küll ametlikult tunnustatud, kuid praktikas ebausaldusväärne, võib taastoota tõrjutust, samas kui kättesaadav, kuid eetiliselt nõrk teenustesüsteem võib kahjustada usaldust ja inimese võimalust ise oma otsuseid teha.

Käesolev aruanne on koostatud SignUnity ülesande T2.3 raames, mis keskendub kahe rühma vaatenurkadele, kelle kogemusi tuleb analüüsida koos, et mõista tõlketeenuseid sotsiaalse, haridusliku ja õigustel põhineva süsteemina: kurdid ja vaegkuuljad teenuse kasutajatena ning viipekeeletõlgid. Aruanne tugineb Horvaatia, Saksamaa, Etioopia, Ghana, Keenia ja Eesti riiklikele küsitlusandmetele, intervjuude ja fookusrühmade materjalidele, riiklikele teenuseid käsitlevatele aruannetele, poliitikate kooskõla käsitlevatele andmetele ning haridusvõimaluste kaardistamise tulemustele. Aruanne on koostatud sisulise uurimisdokumendina, mitte lihtsa administratiivse vormina. Kuigi järgitakse lisas 2g ette nähtud struktuuri, ei piirdu analüüs üksnes tulemuste loetlemisega. Selles käsitletakse, kuidas juurdepääsu, kvaliteeti, eetikat, erialast ettevalmistust ja kaugtõlget kujundavad riikide laiemad süsteemid.

Aruande keskne lähtekoht on, et tõlketeenuseid ei saa hinnata üksnes selle põhjal, kas tõlgid on olemas. Sisuline hindamine peab käsitlema ka seda, kas kurdid ja vaegkuuljad

saavad tõlgi abi kasutada siis, kui neil seda vaja on, kas tõlge on täpne ja kultuuriliselt sobiv, kas asutused mõistavad tõlgi rolli, kas tõlkidel on vajalik väljaõpe ja tugi ning kas teenustesüsteemid on piisavalt koordineeritud, taskukohased ja vastutustundlikud.

SignUnity projekt käsitleb seda küsimust võrdleva ja praktikakeskse lähenemise kaudu. Ülesande T2.3 raames uuritakse viipekeeletõlke teenuste praegust olukorda Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas nii teenuse kasutajate kui ka tõlkide vaatenurgast. Selline kahepoolne vaade on oluline nii metoodiliselt kui ka eetiliselt. Kurdid ja vaegkuuljad teenuse kasutajatena oskavad kõige paremini kirjeldada, kas tõlge tegelikult võimaldab neil mõista, osaleda ja iseseisvalt otsuseid teha. Tõlgid omakorda oskavad kõige paremini kirjeldada professionaalseid tingimusi, milles tõlketeenust osutatakse, sealhulgas väljaõppe võimalusi, ettevalmistust, eetilisi pingeid, töötingimusi, koordineerimisprobleeme ja erialase täiendõppe vajadusi. Nende vaatenurkade koos analüüsimine võimaldab käsitleda tõlketeenuseid tervikliku süsteemina, mitte üksikute eraldiseisvate tõlkesituatsioonidena.

Aruandes käsitletavad riigid on institutsionaalselt väga erinevad. Saksamaa esindab Euroopa konteksti, kus on olemas ametlik ülikoolitasemel tõlkide väljaõpe ja välja kujunenud professionaalne taristu, kuid kus esineb endiselt puudujääke teenuste kättesaadavuses, spetsialiseerumises ja koordineerimises. Horvaatias on horvaadi viipekeel õiguslikult tunnustatud ning suhtlusvahenduse raamistik reguleeritud, kuid tõlkide väljaõpe on endiselt suuresti mitteformaalne ega ole piisavalt standarditud. Eestis on eesti viipekeelel tugev õiguslik tunnustus ja olemas on riiklik kutsestandard, kuid samal ajal valitseb tõsine koolitatud tõlkide puudus ning puudub selgelt toimiv terviklik õpitee uute spetsialistide koolitamiseks. Etioopias on vajadus tõlketeenuste järele selgelt olemas ning haridussektoris on vastavaid teenuseid arendatud, kuid kutseala professionaliseerumine ja ametlik väljaõpe on endiselt haprad ning koondunud vähestesse valdkondadesse. Ghanas on loodud arvestatav hariduslik alus, sealhulgas ülikooli- ja diplomiprogrammid Ghana viipekeele õppimiseks, ning olemas on kaasava hariduse poliitikaraamistik, kuid puudub täielikult ühtlustatud riiklik sertifitseerimise, kvaliteedi tagamise ja spetsialiseeritud teenuste osutamise süsteem. Keenias on Keenia viipekeel põhiseaduslikult tunnustatud ning olemas on ulatuslik KSLi õppimise süsteem, sealhulgas vähemalt üks selgelt viipekeeletõlkide ettevalmistamisele suunatud diplomiprogramm, kuid vaja on tugevamat riiklikku standardimist, sertifitseerimist ja teenuste koordineerimist. Need erinevused muudavad võrdleva analüüsi väärtuslikuks, sest näitavad, et sama tulemus ehk kvaliteetsete tõlketeenuste ebapiisav kättesaadavus võib tuleneda väga erinevatest süsteemsetest põhjustest.

Riikide võrdlus näitab, et viipekeelte õiguslik tunnustamine, tõlkide väljaõpe ja teenuste tegelik kättesaadavus ei arene tingimata samas tempos. Saksamaal on suhteliselt hästi arenenud ametlik tõlkide väljaõppe süsteem ja tugevam professionaalne taristu, kuid nii kasutajad kui ka tõlgid toovad endiselt esile tõlkide puudust, ebaühtlast kättesaadavust,

asutuste vähest teadlikkust ning spetsialistide nappust õigus-, tervishoiu- ja hädaolukordades. Horvaatias on olemas ametlik õiguslik tunnustus ja seadusega reguleeritud teenuseraamistik, kuid tõlkide väljaõpe on endiselt suuresti mitteformaalne ega ole piisavalt standarditud. Eestis on tugev õiguslik tunnustus ja kutsestandardid, kuid süsteemis esineb oluline struktuurne puudujääk, sest praegu ei ole selgelt nähtavat aktiivset õpiteed uute tõlkide koolitamiseks. Etioopias on professionaliseerumine märksa varasemas arengujärgus: vajadus tõlketeenuste järele on ilmne, kuid spetsiaalselt tõlkide väljaõppeks, akrediteerimiseks ja eri valdkondades teenustele juurdepääsu tagamiseks mõeldud institutsionaalsed süsteemid on endiselt vähe arenenud. Nii Ghanas kui ka Keenias on loodud olulised hariduslikud ja poliitilised alused, kuid kummaski riigis ei ole veel täielikult ühtlustatud riiklikku sertifitseerimise, kvaliteedi tagamise ja spetsialiseeritud teenuste osutamise süsteemi.

Kõiki riike läbiva järeldusena ilmneb, et kõige tõsisemad puudujäägid esinevad kriitilise tähtsusega olukordades: tervishoius, õigus- ja kohtusüsteemis, hädaolukordades, tööhõives, kõrghariduses ning keerukamate avalike teenuste kasutamisel. Need on olukorrad, kus suhtlusvead võivad otseselt mõjutada inimese tervist, vabadust, väärikust, haridust, tööhõivet ja ühiskondlikku osalust. Kõigi kuue riigi teenuse kasutajad rõhutavad korduvalt, et üksnes tõlgi olemasolust ei piisa. Nad vajavad tõlke, kes valdavad vabalt riigi viipekeelt, suudavad tõlkida täpselt ja täielikult, tunnevad kurtide kultuuri, austavad kurtide enesemääramisõigust ning valdavad erialast terminoloogiat. Tõlgid omakorda toovad välja, et kvaliteeti mõjutavad ettevalmistusaeg, selged broneerimissüsteemid, juurdepääs vajalikele materjalidele, õiglased töötingimused, meeskonnatõlge, mentorlus, supervisioon ja pidev erialane enesetäiendamine.

Eetika tõuseb kõigis riikides üheks uuringu keskseks teemaks. Eetiline praktika ei ole tõlkide väljaõppes pelgalt teoreetiline lisand, vaid igapäevase teenustele juurdepääsu lahutamatu osa. Kõigi kuue riigi kasutajad kirjeldasid kogemusi, kus tõlgid tegid liialt kokkuvõtteid, võtsid vestluse juhtimise enda kanda, rääkisid kurtide inimeste eest, ei säilitanud erapooletust või tekitasid tundlikes olukordades ebamugavust. Tõlgid omakorda kirjeldasid survet ületada oma ametialase rolli piire, konfidentsiaalsusega seotud probleeme, asutuste väärarusaamu tõlgi rollist, huvide konflikte ning palveid sekkuda olukordadesse viisil, mis ületab tõlgi tavapäraseid ülesandeid. Need tulemused näitavad, et eetikat tuleb õpetada rakendusliku professionaalse otsustamisoskusena, mitte pelgalt päheõpitava eetikakoodeksina. Tulevased kutseõppe õppekavad peavad hõlmama eetiliste juhtumite analüüsi, rollipiire, konfidentsiaalsust, erapooletust, kurtide autonoomiat, pingelistes olukordades otsuste langetamist ja vastutuse tagamise mehhanisme.

Digitaalne ja kaugtõlge on veel üks kõiki riike ühendav prioriteet. Kaugtõlget kasutatakse või eeldatakse üha enam kõigis kuues riigis. Eestis toimib juba riiklikult rahastatud üleriigiline kaugtõlketeenus, mida võib pidada oluliseks heaks praktikaks, samas kui

teistes riikides kasvab teadlikkus veebipõhise teenuse võimalustest ja nõudlus selle järele. Samas ei kajastu kaugtõlge paljudes uuritud riikide koolitusprogrammides ega kutsestandardites veel piisavalt. Uuring toob korduvalt esile probleeme internetiühenduse, kaamera nähtavuse, väikeste ekraanide, väsimuse, privaatsuse, konfidentsiaalsuse ja suhtluskvaliteedi vähenemisega. Need probleemid näitavad, et kaugtõlge eeldab eraldi väljaõpet platvormide kasutamises, visuaalses kadreerimises, kõnevoorude juhtimises, veebipõhises meeskonnatõlkes, andmekaitses, tehniliste tõrgete puhuks varulahenduste kasutamises ning eetilises käitumises kaugtõlke olukordades.

Sellest tulenevad otsesed järeldused SignUnity kutseõppe õppekava jaoks. Õppekava ei tohiks kujundada üldise viipekeelekursusena. See peab olema professionaalne viipekeeletõlkide väljaõppesüsteem, mis arendab keeleoskuse tõlkeoskuseks. Selleks on vaja struktureeritud arenguteed, mis algab riikliku viipekeele oskusest ja kurtide kultuuri tundmisest ning liigub edasi kahe keele vahelise vahendamise, tõlketehnikate, kutse-eetika, juhendatud praktika, valdkondliku spetsialiseerumise, digitõlke ja pädevuspõhise hindamise juurde. Samuti eeldab see kurtide juhitud osalust õppekava kujundamisel, õpetamisel, mentorluses ja hindamisel. Kõigis riikides on kurtide kogukonna kaasamine oluline mitte üksnes õppekava legitiimsuse, vaid ka tõlkide väljaõppe täpsuse, kultuurilise asjakohasuse ja vastutuse tagamiseks.

Aruandes käsitletakse tõlketeenuseid õigustel põhineva avaliku kommunikatsiooni taristu osana. Tõlketeenus ei ole valikuline tugiteenus, vaid üks eeldustest, mille kaudu kurdid ja vaegkuuljad saavad kasutada oma õigusi hariduses, tervishoius, õigussüsteemis, tööhõives, avalikus halduses ja kogukonnaelus. Kuues riigis tuvastatud kõige pakilisemad prioriteedid on seetõttu tugevamate riiklike tõlkide väljaõppe loomine, ühtlustatud sertifitseerimis- ja akrediteerimissüsteemide väljatöötamine, tõlketeenuste rahastatud kättesaadavus, kutse-eetika standardid, kvaliteedi tagamise ja kaebuste esitamise menetlused, spetsialiseeritud väljaõpe kriitilise tähtsusega valdkondades ning kaugtõlke standardid. Need reformid tugevdaksid nii teenuste kvaliteeti kui ka tulevast SignUnity kutseõppe õppekava.

Aruande analüütiline lähtekoht on, et tõlketeenuse kvaliteeti ei saa lahutada tõlkide väljaõppest. Kui koolitus on lühike, killustatud või keskendub peamiselt viipevara omandamisele, võivad tõlgid asuda tööle ilma piisava ettevalmistuseta eetiliste otsuste tegemiseks, suuliseks tõlkeks, erialase terminoloogia kasutamiseks, kaugtõlkeks, meeskonnatööks või kõrge vastutusega olukordades tegutsemiseks. Samas võib olukorras, kus on olemas tugevad kutsestandardid, kuid väljaõppevõimalused on nõrgad või raskesti kättesaadavad, süsteem küll määratleda kvaliteetse tõlke nõuded, kuid mitte koolitada piisavalt tõlke, kes suudaksid neile nõuetele vastata. See vastuolu avaldub erineval kujul kõigis kuues riigis: Saksamaal on olemas ametlikud ülikooliprogrammid, kuid püsivad spetsialistide puudus ja koordineerimisprobleemid; Horvaatias on õiguslik

juurdepääs tagatud, kuid väljaõpe ei ole piisavalt standarditud ega terviklik; Eestis on tugev õiguslik tunnustus ja kutsestandardid, kuid praegune koolitusvõimekus näib olevat kriitiliselt piiratud; Ghanas ja Keenias arenevad haridusalgatused, kuid need ei moodusta veel täielikult sidusat riiklikku teed sertifitseeritud kutsetegevuseni; Etioopias aga alles ehitatakse üles spetsialistide ettevalmistamise terviklikku süsteemi.

Seetõttu käsitletakse aruandes teenuste hindamist ja õppekava arendamist omavahel seotud ülesannetena. Eesmärk ei ole üksnes dokumenteerida teenuse kasutajate ja tõlkide praegusi kogemusi, vaid ka välja selgitada, mida need kogemused tähendavad tulevase kutseõppe õppekava kujundamise seisukohalt. Tõendusmaterjalile vastav õppekava peab olema pädevuspõhine, praktikakeskne, kurtide vajadustest lähtuv ja selgelt eetikat käsitlev. See peab hõlmama selliseid spetsialiseerumisvaldkondi nagu tervishoid, õigustõlge, haridus, tööhõive, avalikud teenused, meedia ja hädaolukorrad. Samuti peab see sisaldama digitaalset ja kaugtõlget, sest kaugjuurdepääs ei ole enam kõrvaline teema, vaid kõigis kuues riigis üha olulisemaks muutuv teenuse osutamise viis.

Viimane lähtekoht puudutab aruande kirjutamisstiili ja analüüsi sügavust. Riikide kohta kogutud tõendusmaterjali ei käsitleta omavahel seostamata statistiliste andmete kogumina. Selle asemel tõlgendatakse seda kui teavet institutsionaalsete korralduste, kutsekultuuride, kasutajakogemuste ja struktuursete takistuste kohta. Kvantitatiivseid näitajaid kasutatakse mustrite esiletoomiseks, kuid kvalitatiivsed andmed annavad neile mustritele tähenduse. Näiteks võib küsitlus näidata, et tõlgid on kättesaadavad ainult mõnikord, samas kui fookusrühmade andmed selgitavad, et kättesaadavus sõltub isiklikest kontaktidest, teenuse maksumusest, asutuste eelarvetest, lühikese etteteatamisajaga esitatud taotlustest ning koordineeritud broneerimissüsteemi puudumisest. Selline seos mustrite ja nende selgituste vahel on aruande metoodika keskne osa ning määrab ka selle kasulikkuse õppekava arendamisel.

1.1 Tõlketeenuse kvaliteedi kontseptuaalne käsitlus

Käesolevas aruandes käsitletakse kvaliteeti mitmemõõtmelise mõistena. See hõlmab keelelist täpsust, sõnumi täielikku edasiandmist, selgust, kultuurilist sobivust, eetilist käitumist, konfidentsiaalsust, erapooletust, ettevalmistust, rollipiiride järgimist ning võimet vastata konkreetse olukorra nõudmistele. Kvaliteet sõltub ka erinevate osapoolte ja tingimuste omavahelistest suhetest: tõlgist, kurdist teenuse kasutajast, kuuljast vestluspartnerist, asutusest, füüsilisest või digitaalsest keskkonnast ning teenuse broneerimise tingimustest. Tõlk võib olla professionaalselt pädev, kuid sellest hoolimata ei pruugi tal olla võimalik pakkuda kvaliteetset tõlget, kui asutus keeldub vajalikke materjale eelnevalt jagamast, broneerib pikaks ja tehniliselt keerukaks kohtumiseks ainult ühe tõlgi, ei taga piisavat valgustust või eeldab, et tõlk tegutseb huvikaitsja või abistajana.

Selline laiem kvaliteedikäsitlus on kutseõppe õppekava arendamisel hädavajalik. Kui väljaõpe keskendub üksnes keeleoskusele, jäävad tähelepanuta paljud probleemid, mille tõid esile kõigi kuue riigi uuringus osalejad. Kogutud andmed näitavad, et teenuse kasutajate jaoks on oluline, kas nad saavad teistest aru ja kas neist saadakse aru, kas tõlgid austavad nende autonoomiat, kas nende privaatsus on kaitstud ning kas tõlge vastab konkreetse olukorra vajadustele. Tõlkide jaoks on olulised ettevalmistus, õiglased töötingimused, professionaalne tugi, oma pädevuse piiride teadvustamine, eetiliste pingetega toimetulek ja spetsialiseerumine. Kvaliteetne õppekava peab seetõttu valmistama tõlke ette töötamiseks keerukates institutsionaalsetes süsteemides, mitte keskenduma üksnes korrektsele viiplemisele.

1.2 Aruande võrdleva analüüsi loogika

Aruandes ei järjestata riike lihtsustatud paremusjärjestuse alusel. Selle asemel kasutatakse võrdlevat analüüsi, et tuvastada kuue erineva riikliku konteksti sarnasusi ja erinevusi. Mõnes riigis on viipekeele ja tõlketeenuste õiguslik tunnustus tugevam, teistes on selgemalt välja kujunenud tõlkide väljaõppe võimalused ning kolmandates toimivad aktiivsed, kuid mitteformaalsed teenustesüsteemid. Küsimus ei ole selles, milline riik on parim, vaid selles, mida iga riigi kogemus näitab kättesaadavate, eetiliste ja kestlike tõlketeenuste tagamiseks vajalike tingimuste kohta.

Võrdlev käsitlus aitab vältida ka eksitavat eeldust, et Euroopa riikide süsteemid on automaatselt arenenumad ja Sahara-taguse Aafrika riikide omad vähem arenenud. Uuringu tulemused näitavad märksa nüansirikkamat pilti. Saksamaal on olemas ametlikud ülikoolitasemel õppeprogrammid, kuid endiselt esineb puudujääke teenuste kättesaadavuses ja asutuste arusaamises tõlgi rollist. Eestis on viipekeele õiguslik tunnustus ja kutsestandardid, kuid puudub selgelt nähtav ja praegu toimiv uute tõlkide väljaõppe süsteem. Ghanas ja Keenias on olulisi haridusalgatusi ning kasvavad professionaalsed kogukonnad, kuid vaja on tugevamat riiklikku sertifitseerimist, kvaliteedi tagamist ja spetsialiseeritud väljaõpet. Etioopia on küll professionaliseerumise varasemas etapis, kuid näitab, kui oluline on suurendada teadlikkust viipekeeletõlkide rollist kaasava hariduse struktuuride kaudu.

Võrdlus näitab seega, et professionaliseerumine ei ole ühekordne saavutus, vaid pidev protsess, mis hõlmab õigusraamistikku, haridust, teenuste rahastamist, kutsestandardeid ja kurtide kogukonna osalemist. Kõik kuus riiki on selles protsessis erinevas etapis ning igaühel neist on oma tugevused.

2. Metoodika

Uuringus kasutatakse kombineeritud uurimismeetodit, milles kvantitatiivsed küsitlusandmed on ühendatud intervjuudest ja fookusrühmadest saadud kvalitatiivse materjaliga. Selline uurimisviis valiti seetõttu, et viipekeeletõlke teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti ei ole võimalik piisavalt mõista üksnes arvuliste näitajate põhjal. Küsitlusandmed võimaldavad tuvastada mõõdetavaid mustreid, näiteks seda, kui sageli kasutajad tõlketeenuseid kasutavad, millistes olukordades neid kõige sagedamini vajatakse, kuidas tõlgid teenuste kvaliteeti hindavad ning millised väljaõppega seotud puudujäägid kõige sagedamini esile kerkivad. Kvalitatiivsed andmed seevastu aitavad mõista, kuidas neid mustreid praktikas kogetakse. Need selgitavad, miks peetakse tervishoiuvaldkonda eriti keeruliseks, miks õigustõlge nõuab eripädevust, kuidas tekivad eetilised dilemmad ning kuidas asutuste tegevus mõjutab kurtide ja vaegkuuljate autonoomiat.

Metoodiline lähenemine on seega ühtaegu kirjeldav ja tõlgendav. Kirjeldav osa dokumenteerib osalejate profiile, teenuse kasutamise kontekste, teenuste kättesaadavust, kvaliteedihinnanguid, väljaõppe tausta ning kaugtõlkega seotud kogemusi. Tõlgendav osa analüüsib, mida need tulemused tähendavad teenustesüsteemide ja tõlkide väljaõppe seisukohalt. Aruandes ei käsitleta üksikuid vastuseid eraldiseisvate arvamustena. Selle asemel vaadeldakse neid tõendusmaterjalina laiemate struktuursete tingimuste kohta, nagu broneerimissüsteemide ja rahastusmehhanismide olemasolu või puudumine, ametlikud väljaõppevõimalused, kutsestandardid, eetikaraamistikud ning asutuste teadlikkus.

Uuringu keskmes on kaks osalejate rühma: kurdid ja vaegkuuljad teenuse kasutajatena ning viipekeeletõlgid. Kahe erineva vaatenurga kaasamine on üks uuringu tugevusi. Teenuse kasutajad annavad teavet teenuste tegeliku kättesaadavuse, mõistmise, usalduse, väärikuse, rahuldamata vajaduste ja eetiliste probleemide kohta. Tõlgid annavad teavet väljaõppe, ettevalmistuse, enesekindluse, töötingimuste, rolliga seotud surve ja professionaalse toe kohta. Analüüsis tuuakse need vaatenurgad teadlikult kokku. Kui mõlemad rühmad osutavad samale probleemile, näiteks kvalifitseeritud tõlkide puudusele või spetsialiseeritud õigus- ja tervishoiuvaldkonna pädevuse nappusele, muutub leid eriti oluliseks. Kui nende vaatenurgad erinevad, on ka see erinevus analüütiliselt väärtuslik, sest näitab, kuidas tõlketeenuse kvaliteeti võidakse sõltuvalt inimese rollist tõlkesituatsioonis erinevalt tajuda.

Riiklikes uuringutes kasutati SignUnity projekti jaoks koostatud standarditud küsitlus-, intervjuu- ja fookusrühmavahendeid. Standardimise eesmärk oli tagada riikidevaheline võrreldavus, võimaldades samal ajal riiklikele partneritele koguda konkreetse riigi konteksti arvestavat tõendusmaterjali. Kvalitatiivsed meetodid võimaldasid osalejatel käsitletavaid probleeme oma sõnadega selgitada ning tuua näiteid, mida suletud vastusevariantidega küsitlusküsimused ei pruugi esile tuua.

Valimi moodustamisel kasutati eesmärgipärast ja praktikakeskset lähenemist ning valimi eesmärk ei olnud esindada statistiliselt kogu riigi elanikkonda. Osalejad kaasati uuringusse seetõttu, et neil oli asjakohane kogemus kas tõlketeenuse kasutaja või viipekeeletõlgina. Selline lähenemine sobib professionaalsete teenustesüsteemide uurimuslikuks ja rakenduslikuks analüüsiks, eriti olukorras, kus riiklikud kurtide, vaegkuuljate või viipekeeletõlkide registrid võivad olla puudulikud või neid ei pruugi üldse olemas olla. Eesmärk ei olnud koostada kogu elanikkonda hõlmavaid levimushinnanguid, vaid koguda usaldusväärset tõendusmaterjali teenuste kättesaadavuse, kvaliteedi, eetika ja väljaõppevajaduste kohta erinevates riiklikes kontekstides.

Tõendusmaterjali maht ja koosseis on riigiti erinev, peegeldades erinevaid riiklikke olusid ja andmekogumistingimusi. Horvaatias hõlmab tõendusmaterjal 21 teenuse kasutaja ja 18 tõlgi küsitlusvastuseid, seitset kohapeal läbi viidud intervjuud teenuse kasutajatega ning kümmet intervjuud tõlkidega. Saksamaal hõlmab materjal 44 tõlgi ja 15 teenuse kasutaja küsitlusvastuseid ning Berliinis läbi viidud fookusrühmi, milles osales 15 tõlki ning 15 kurti ja vaegkuuljat. Etioopias põhineb tõendusmaterjal 30 küsitluses osalejal, kellest 15 olid teenuse kasutajad ja 15 tõlgid, ning 20 intervjuul, mis jagunesid võrdselt kahe rühma vahel. Ghanas ühendab tõendusmaterjal teenuse kasutajate ja tõlkide riikliku küsitluse ja kvalitatiivse uuringu tulemusi, haridusprogrammide kaardistamist ning poliitikate kooskõla analüüsi. Keenias hõlmab materjal 18 tõlgi küsitlusvastuseid, teenuse kasutajate põhjalikku tagasisidet avatud vastustega küsitlusküsimustele ning fookusrühmi, milles osales kümme kurti teenuse kasutajat ja kümme tõlki. Eestis hõlmab tõendusmaterjal 19 kurdi ja vaegkuulja teenuse kasutaja ning seitsme tõlgi küsitlusvastuseid, samuti poolstruktureeritud intervjuusid kümne teenuse kasutaja ja kolme tõlgiga. Lisaks koostati visuaalses vormis toetavad videomaterjalid, et vähendada kurtide vastajate suhtlemistõkkeid. Riikide valimid ei ole suuruse ega vormi poolest identsed, kuid igaüks neist on piisav rakenduslikuks kvalitatiivseks analüüsiks, mis keskendub väljaõppele, eetikale ja teenuste parandamisele. Iga riigi tulemusi tõlgendatakse seoses SignUnity raames koostatud laiemate riiklike haridusvõimaluste kaardistamise ja poliitikate kooskõla käsitlevate materjalidega.

Andmete analüüsimisel kasutati triangulatsiooni. Kvantitatiivsete tulemuste abil tuvastati korduvaid mustreid, kvalitatiivset materjali kasutati aga nende mustrite tõlgendamiseks ja põhjalikumaks mõtestamiseks. Kvalitatiivne analüüs oli temaatiline ning vastustest otsiti korduvaid teemasid, nagu teenuste kättesaadavus ja korraldus, teenuste kvaliteet, tõlkide pädevus, eetika, kaugtõlge, spetsialiseeritud valdkonnad, asutuste teadlikkus, töötingimused ja väljaõppevajadused. Aruandes ei piirduta nende teemade loetlemisega, vaid selgitatakse ka nende omavahelisi seoseid. Näiteks on ebapiisav ettevalmistus seotud hilise broneerimisega, hiline broneerimine omakorda asutuste puuduliku koordineerimisega, nõrk koordineerimine mõjutab teenuse kvaliteeti ning kvaliteet on seotud nii kasutajate usalduse kui ka tõlkide töötingimustega.

Metoodika hõlmab ka dokumentide analüüsi. Riiklikke haridusvõimaluste kaardistamise aruandeid ja poliitikate kooskõla käsitlevaid dokumente kasutati küsitluste ja fookusrühmade tulemuste konteksti asetamiseks. See oli vajalik, sest teenuse kasutamise kogemusi kujundab laiem õiguslik ja hariduslik keskkond. Kui riigis on viipekeel õiguslikult tunnustatud, kuid tõlkide koolitusvõimekus piiratud, tuleb teenuste puudujääke tõlgendada teisiti kui riigis, kus puuduvad nii õiguslik tunnustus kui ka ametlikud väljaõppevõimalused. Seetõttu seob aruanne teenuse kasutajatelt ja tõlkidelt kogutud empiirilise tõendusmaterjali T2.2 haridusvõimaluste kaardistamise ning riiklike poliitikate kooskõla käsitlevate materjalidega.

2.1 Eetilised ja epistemoloogilised kaalutlused

Viipekeeletõlke teenuste uurimisel tuleb tõsiselt arvestada kurtide ja vaegkuuljate kui teenuse kasutajate epistemoloogilise positsiooniga. Ligipääsetavuse uurimisel on oht taastoota institutsionaalset vaatenurka, kui keskendutakse üksnes ametlikele poliitikameetmetele või teenuseosutajatele. Käesolevas uuringus käsitletakse kurte ja vaegkuuljaid seevastu teadmiste kandjatena, kelle kogemused näitavad, kas formaalselt tagatud õigused realiseeruvad ka praktikas. Nende kirjeldused arusaamatustest, privaatsusega seotud probleemidest, tõlkide puudulikust kättesaadavusest ja eetiliselt ebamugavatest olukordadest ei ole pelgalt üksikjuhtumid, vaid tõendusmaterjal selle kohta, kuidas teenustesüsteemid tegelikus kasutusolukorras toimivad.

Uuringus käsitletakse ka tõlke professionaalsete teadmiste kandjatena. Tõlgid oskavad kirjeldada teenuse kvaliteedi aspekte, mida kasutajad ei pruugi alati näha, näiteks ettevalmistuseks vajalikku aega, tasu üle läbirääkimist, vajalike materjalide puudumist, väsimust, meeskonnatõlget, eetilisi dilemmasid ja supervisiooni puudumist. Tõlkide vaatenurk ei asenda teenuse kasutajate oma, kuid aitab selgitada, miks mõned probleemid teenuse osutamisel tekivad. Metoodiline väärtus seisneb just tõlkesituatsiooni mõlema poole analüüsimises, säilitades samal ajal keskse eetilise põhimõttena kurtide autonoomia.

Konfidentsiaalsus ja anonüümsuse tagamine on eriti olulised, sest kurtide ja viipekeeletõlkide kogukonnad võivad olla väikesed, nagu ilmneb eriti selgelt Eesti ja Horvaatia kontekstis. Seetõttu esitatakse aruannetes osalejate seisukohad koondatud kujul ning välditakse üksikisikute tuvastamist võimaldava teabe avaldamist. See on eriti oluline eetiliste probleemide, institutsionaalsete puudujääkide või tundlike valdkondade, näiteks tervishoiu, kohtumenetluste ja tööhõive käsitlemisel. Eesmärk ei ole tuua esile konkreetsete isikute tegevust, vaid tuvastada süsteemseid probleeme, mille põhjal saab kujundada väljaõpet ja poliitikareforme kõigis kuues partnerriigis.

3. Horvaatia

Horvaatia esindab süsteemi, kus õiguslik tunnustus ja õigus tõlketeenustele on arenenud kiiremini kui täielikult standarditud viipekeeletõlkide väljaõpe. Horvaadi viipekeel on õiguslikult tunnustatud ning suhtlusvahendusteenused on osa õiguslikust ja teenuste osutamise raamistikust. Samas on tõlkide väljaõpe endiselt suuresti mitteformaalne ja suhteliselt lühike ning uuringu tulemused osutavad puudujääkidele standardimises, eetika käsitlemises, mentorluses, spetsialiseeritud valdkondades töötamiseks ettevalmistamises ja kvaliteedi tagamises.

3.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord

Horvaatia juhtum on eriti oluline, sest see ilmestab erinevust juurdepääsuõiguste tunnustamise ja kestliku professionaalse taristu väljakujundamise vahel. Riigis on olemas horvaadi viipekeelt ja suhtlussüsteeme käsitlev ametlik õigusraamistik ning kurdid ja vaegkuuljad saavad kasutada suhtlusvahendusteenuseid erinevates olukordades. Samas ei ole teenuste kättesaadavus kõikjal ühtlane ning tõlke kvaliteet sõltub suurel määral tõlkide väljaõppest, kogemusest, konkreetsest olukorrast, asutuste teadlikkusest ja kvalifitseeritud spetsialistide kättesaadavusest.

Horvaatia tõlkide ja suhtlusvahendajate väljaõppesüsteem põhineb peamiselt mitteformaalsel täiskasvanuhariduse programmil, mis on seotud isikliku abistamise ja suhtlusvahendusega. See programm pakub olulist võimalust valdkonda sisenemiseks, kuid selle kestus ja ulatus on professionaalse tõlketöö keerukate nõudmistega võrreldes piiratud. Uuringu tulemused näitavad korduvalt, et nii tõlgid kui ka teenuse kasutajad peavad vajalikuks tugevamat formaalset väljaõpet, rohkem praktilist õpet, mentorlust ning ettevalmistust eri valdkondades töötamiseks.

Oluline probleem on ka teenuste geograafiline kättesaadavus. Teenused näivad olevat paremini kättesaadavad suuremates linnakeskustes, eelkõige seal, kus tegutsevad aktiivselt kurtide ühendused või teenuseosutajad, samas kui väiksemates linnades ja maapiirkondades esineb rohkem takistusi. Selle tulemusena kujuneb olukord, kus õigused võivad olla formaalselt tagatud, kuid tegelik juurdepääs teenustele sõltub inimese asukohast, ajastusest, teenuste koordineerimisest ja tõlkide kättesaadavusest.

3.2 Metoodiline ulatus ja andmestik

Horvaatia riiklikus uuringus ühendati nii teenuse kasutajatelt kui ka tõlkidelt kogutud küsitlusandmed kvalitatiivsete intervjuude tulemustega. Tõendusmaterjal hõlmas 21 kurdi ja vaegkuulja teenuse kasutaja ning 18 tõlgi veebiküsitluse vastuseid. Lisaks viidi läbi seitse silmast silma intervjuud teenuse kasutajatega ja kümme intervjuud tõlkidega. Selline meetodite kombinatsioon võimaldas võrrelda mõõdetavaid mustreid põhjalikumate kirjeldustega teenuste kättesaadavusest, kvaliteedist ja kutsealasest praktikast.

Teenuse kasutajate valim andis teavet tõlketeenuse kasutamise sageduse, tõlget vajavate olukordade, teenuse kvaliteediga rahulolu, eetiliste probleemide, kaugtõlke ja rahuldamata vajaduste kohta. Tõlkide valim andis teavet nende töökeskkondade, väljaõppe, tööks valmisoleku, eetiliste dilemmade, kaugtõlke kogemuste, töötingimuste ja süsteemi tasandi prioriteetide kohta. Mõlema rühma vaatenurga kaasamine on oluline, sest Horvaatia teenusemudelit kujundavad nii kasutajate nõudlus tõlketeenuse järele kui ka tõlkide kättesaadavus.

3.3 Tõlkide vaatenurgad

Horvaatia tõlgid kirjeldasid töötamist väga erinevates valdkondades, kusjuures eriti sageli osutati tõlketeenuseid sotsiaalhoolekandes, avalike teenuste valdkonnas, tervishoius, tööhõives, hariduses ja õigussüsteemis. Valdkondade mitmekesisus näitab, et tõlkidelt eeldatakse toimetulekut väga erinevates suhtlusolukordades. Samas tekitab selline mitmekesisus ka lisasurvet, sest olemasolev väljaõpe ei näi pakkuvat piisavat spetsialiseerumist kõigis valdkondades töötamiseks. Tervishoiu-, õigus-, tööhõive- ja haridusvaldkonnas tõlkimine nõuab erineva terminoloogia valdamist, eetiliste otsuste tegemise oskust ja häid suhtlemisoskusi, kuid vastajad tõid esile, et spetsialiseeritud ettevalmistus on piiratud.

Teenuste kättesaadavust kirjeldati pigem osalise kui täielikult usaldusväärsena. Märkimisväärne osa tõlkidest leidis, et teenused on küll kättesaadavad, kuid paljud märkisid, et nende kättesaadavus on aeg-ajalt piiratud. Peamiste põhjustena nimetati tõlkide vähesust, nende ebaühtlast geograafilist jaotumist, rahastamist, teenuste koordineerimist ja hilinenud tellimusi. See viitab sellele, et teenuste kättesaadavus sõltub sama palju nende korraldusest kui tõlkide olemasolust. Teenuse kasutajal võib küll olla ametlik õigus tõlgi abile, kuid kui vajalikul ajal ja vajalikus kohas ei ole ühtegi tõlki saadaval, võib ta siiski kogeda viivitusi või kohtumiste edasilükkamist.

Väljaõpe tõusis üheks kekseks probleemiks. Kuigi paljud tõlgid olid läbinud mingis vormis koolituse, olid kirjeldatud õpiteed sageli informaalsed, mitteformaalsed või ebaühtlased. Osa tõlke tundis end tööks piisavalt ettevalmistatuna, teised aga leidsid, et saadud väljaõpe ei vasta tegeliku töö nõudmistele. Kõige sagedamini nimetatud puudujäägid puudutasid spetsialiseeritud valdkondi, eri modaalsuste vahelise tõlke tehnikaid, praktikat, mentorlust, vahetut tööd kurtide ja vaegkuuljate klientidega, eetikastandardeid ning veebipõhist tõlget. Need tulemused näitavad, et praegune väljaõppemudel ei taga järjepidevalt viipekeeleoskuse kujunemist terviklikuks professionaalseks tõlkepädevuseks.

Eetilisi dilemmasid esines sageli. Tõlgid kirjeldasid probleeme, mis olid seotud rollipiiride, asutuste ja klientide surve, erapooletuse, konfidentsiaalsuse ning huvide konfliktidega. Need dilemmad ei ole juhuslikud, vaid on struktuurselt seotud sellega, kuidas asutused tõlgi rolli mõistavad või valesti tõlgendavad. Kui asutused käsitlevad tõlke abistajate,

huvikaitsjate, administratiivsete assistentide või kurdi inimese esindajatena, satuvad tõlgid eetiliselt keerukatesse olukordadesse. See kinnitab vajadust nii tõlkide põhjalikuma eetikaalase väljaõppe kui ka asutuste teadlikkuse suurendamise järele.

Paljud tõlgid kasutasid kaugtõlget, kuid seda ei peetud kõigis olukordades silmast silma tõlkega võrdväärseks. Peamiste probleemidena nimetati tehnilisi raskusi, suhtluspiiranguid, kehva heli- või videokvaliteeti, ebakindlust selles osas, kas kasutaja sai tõlgitust täielikult aru, ning väsimust. Need tulemused osutavad puudujäägile õppekavas: veebipõhist tõlget ei tohiks käsitleda pelgalt praktilise mugavuslahendusena, vaid eraldiseisva professionaalse tõlkeviisina, mis nõuab spetsiaalset väljaõpet, standardeid ja eetilisi juhiseid.

3.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad

Horvaatia teenuse kasutajad väljendasid suhteliselt suurt rahulolu üksikute tõlkide tööga olukordades, kus tõlketeenus oli kättesaadav. Paljud kirjeldasid tõlget selge, lugupidava ja osalemist toetavana. Üldiselt positiivseid rahulolunäitajaid ei tohiks siiski tõlgendada märgina sellest, et teenustesüsteem on terviklik ja kõiki vajadusi kattev. Kasutajad tõid välja, et teenusele juurdepääs sõltub tõlkide kättesaadavusest, eelnevast planeerimisest ja konkreetsest olukorrast. Eriti keeruliseks peeti tervishoiu, õigussüsteemi, sotsiaalhoolekande, kogukonnaelu ja töökeskkonnaga seotud olukordi, kuna neis esineb erialast terminoloogiat, emotsionaalselt keerukaid teemasid, kiireloomulisust ning vajadust väga täpse tõlke järele.

Kasutajad rõhutasid, et suhtluse mõistmine sõltub enamast kui üksnes tõlgi kohalolekust. Olulised on tõlgi keeleoskus, võime kohanduda kasutaja suhtluseelistustega, kurtide kultuuri tundmine, konfidentsiaalsuse ja neutraalsuse põhimõtete järgimine ning konkreetse valdkonna tundmine. Mõned kasutajad kirjeldasid ka sobimatu käitumise juhtumeid, sealhulgas teabe muutmist, oma arvamuse pealesurumist või konfidentsiaalsuse rikkumist. Kuigi sellised kogemused ei olnud valdavad, näitavad need vajadust tugevama kvaliteedi tagamise ja kaebuste esitamise süsteemi järele.

Kaugtõlge ei olnud kõigi Horvaatia teenuse kasutajate seas laialdaselt kasutusel. Videotõlke kogemusega kasutajate arvamused olid erinevad. Oluliste probleemidena toodi esile tehnilisi raskusi, privaatsusega seotud muresid ja suhtluskvaliteedi vähenemist. keerukates, tundlikes või kõrge vastutusega olukordades eelistasid kasutajad üldiselt silmast silma tõlget. See tulemus on kooskõlas tõlkide vaatenurkadega ning kinnitab vajadust selgete kriteeriumide järele, mis määratleksid, millal kaugtõlge on sobiv ja kuidas seda tuleks osutada.

3.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad

Horvaatia uuringu tulemused osutavad mitmele omavahel seotud kitsaskohale. Esiteks on tõlke liiga vähe ning teenuste geograafiline kättesaadavus on ebaühtlane. Teiseks on mitteformaalne väljaõpe liiga piiratud, arvestades nende professionaalsete valdkondade mitmekesisust, milles tõlgid töötavad. Kolmandaks napib mentorlust, juhendatud praktikat ja pideva erialase enesetäiendamise võimalusi. Neljandaks on eetiline regulatsioon ja kvaliteedi tagamise süsteem endiselt killustatud. Viiendaks kasutatakse küll kaugtõlget, kuid selleks vajalik väljaõpe ja standardid ei ole piisavalt välja arendatud.

Need kitsaskohad võimendavad üksteist. Tõlkide vähesus suurendab olemasolevate tõlkide töökoormust, suurem töökoormus vähendab ettevalmistuseks jäävat aega ning ebapiisav ettevalmistus mõjutab omakorda tõlke kvaliteeti. Puudulik väljaõpe muudab spetsialiseeritud valdkondades tõlkimise keerulisemaks ning nõrk kvaliteedi tagamise süsteem jätab nii teenuse kasutajad kui ka tõlgid ilma selgete vastutuse ja probleemide lahendamise mehhanismideta. Horvaatia jaoks ei ole seega peamine reformivajadus üksnes tõlkide arvu suurendamine, vaid kogu professionaalse arengutee tugevdamine alates väljaõppest ja praktikast kuni supervisiooni, sertifitseerimise ning pideva erialase arenguni.

3.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale

Horvaatia näide toob SignUnity kutseõppe õppekava seisukohalt esile vajaduse struktureeritud õppeprogrammi järele, mis ulatuks kaugemale pelgalt suhtlusvahenduse põhioskustest. Õppekava peaks hõlmama horvaadi viipekeele lingvistikat, tõlketeooriat, ametialase rolli piire, eetikat, eri modaalsuste vahelist tõlget, juhendatud praktikat, kurtide kultuuri, spetsialiseeritud valdkondades tõlkimist ning kaugtõlget. Samuti peaks õpe valmistama tulevasi tõlke ette töötamiseks asutustega, kus ei pruugita tõlgi rolli piisavalt mõista.

Horvaatia vajadustele kohandatud kutseõppe õpitee peaks olema modulaarne ja pädevuspõhine. Selles tuleks selgelt määratleda, mida tõlk peab oskama hariduses, tervishoius, õigussüsteemis, tööhõives, avalike teenuste valdkonnas ja kogukondlikes olukordades töötamiseks. Samuti peaks õppekava hõlmama pädevuse hindamist vaadeldava praktilise tõlkesoorituse, eetiliste juhtumite analüüsi ning kurtidelt teenuse kasutajatelt saadud tagasiside kaudu. Selline õppekava aitaks vähendada lõhet õiguslikult tagatud juurdepääsu ja tegeliku professionaalse teenuse kvaliteedi vahel.

3.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused

Horvaatia esimene prioriteet on tugevdada seost teenustele juurdepääsu õiguse ja teenuste tegeliku osutamise vahel. Selleks on vaja süsteemi, mis ei sõltuks üksnes üksikisikute heast tahtest, mitteformaalsetest võrgustikest või ajutistest lahendustest, vaid tagaks prognoositava juurdepääsu kvalifitseeritud tõlkidele hariduses, tervishoius, avalike teenuste valdkonnas, tööhõives, õigussüsteemis ja hädaolukordades.

Teine prioriteet on parandada tõlkide ettevalmistust pädevuspõhise väljaõppe kaudu. Õppekavas tuleks selgelt eristada viipekeele oskust professionaalsest tõlkepädevusest. Õpe peaks hõlmama keeleoskust, kurtide kultuuri, tõlketehnikaid, eetikat, valdkonnapõhist ettevalmistust, kaugtõlget ja juhendatud praktikat.

Kolmas prioriteet on arendada kvaliteedi tagamise ja vastutuse mehhanisme. Teenuse kasutajatel peavad olema turvalised võimalused tagasiside andmiseks ja probleemidest teatamiseks, samal ajal kui tõlkidele tuleb tagada supervisioon, mentorlus ja pideva erialase enesetäiendamise võimalused. Kestlik süsteem kaitseb nii teenuse kasutajaid kui ka spetsialiste, määratledes selgelt teenusele esitatavad nõuded ja tagades nende järgimise.

4. Saksamaa

Saksamaa esindab võrdlemisi hästi arenenud, kuid mitte täielikult sidusat viipekeeletõlke teenuste süsteemi. Riigis on olemas ametlikud ülikoolitasemel väljaõppevõimalused, saksa viipekeele õiguslik tunnustus ning välja kujunenud professionaalne taristu. Sellest hoolimata näitavad empiirilised andmed, et süsteemi formaalne areng ei kõrvalda tõlkide puudust, teenuste ebaühtlast kättesaadavust, asutuste vähest arusaamist tõlgi rollist, eetilist survet ega puudujääke spetsialiseeritud valdkondades.

4.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord

Saksamaal on käesolevas aruandes käsitletud riikide seas üks tugevamaid formaalseid haridussüsteeme viipekeeletõlkide ettevalmistamiseks. Mitmed ülikoolitasemel bakalaureuse- ja magistriõppeprogrammid pakuvad võimalust omandada viipekeeletõlgi kutsealane ettevalmistus. Need programmid toetavad saksa viipekeele oskuse, tõlkealaste teadmiste, kurtide kogukonda ja kultuuri käsitlevate teadmiste ning praktiliste oskuste arengut. Võrreldes riikidega, kus tõlkide väljaõpe on endiselt mitteformaalne, lühiajaline või peamiselt informaalne, annab see Saksamaale tugeva institutsionaalse aluse.

Samas muudavad Saksamaa föderaalne ülesehitus ja valdkonnapõhine rakendamine süsteemi keerukaks. Õigused ja teenuste korraldus võivad erineda sõltuvalt valdkonnast ja asukohast. Saksa viipekeele ametlik tunnustamine ei taga automaatselt, et iga kurt inimene saab tervishoius, tööhõives, hariduses, avalikus halduses või õigussüsteemis kasutada tõlki täpselt sel ajal, kui seda vaja on. Empiirilised andmed kirjeldavad seega hästi arenenud süsteemi, milles esineb siiski jätkuvalt probleeme teenuste kättesaadavuse ja koordineerimisega.

Saksamaa näide toob esile ka SignUnity projekti jaoks olulise õppetunni: formaalne kõrgharidus on vajalik, kuid sellest üksi ei piisa. Isegi süsteemis, kus tegutsevad ülikoolid ja erialaorganisatsioonid, toovad nii teenuse kasutajad kui ka tõlgid esile puudujääke õigustõlkes, asutuste arusaamises tõlgi rollist, ettevalmistuseks võimaldatavas ajas, kaugtõlkes ning kaebuste esitamise ja tagasiside andmise mehhanismides. Seetõttu peab professionaliseerumine hõlmama lisaks tõlkide väljaõppele ka teenuste korralduse parandamist ja asutuste teadlikkuse suurendamist.

4.2 Metoodiline ulatus ja andmestik

Saksamaa tõendusmaterjal hõlmab viipekeeletõlkide ja kurtide ning vaegkuuljate teenuse kasutajate küsitlusvastuseid ning mõlema rühma fookusrühmade tulemusi. Tõlkide küsitlusele vastas 44 ning teenuse kasutajate küsitlusele 15 inimest. Lisaks koguti Berliinis toimunud fookusrühmades kvalitatiivset teavet 15 tõlgilt ning 15 kurdilt ja vaegkuuljalt teenuse kasutajalt. Selline kombineeritud uurimismeetod pakub nii laiaulatuslikku kui ka põhjalikku tõendusmaterjali, võimaldades aruandes tõlgendada kvantitatiivseid mustreid koos inimeste tegelikke kogemusi üksikasjalikumalt kirjeldava kvalitatiivse materjaliga.

Saksamaa fookusrühmade tulemused on eriti väärtuslikud, sest need aitavad selgitada küsitlustulemustes ilmnenud mustrite taga olevaid mehhanisme. Need näitavad, kuidas teenuste kättesaadavus sõltub broneerimissüsteemidest, rahastusest, ettevalmistusmaterjalide kättesaadavusest, tõlgile seatud rolliootustest ja asutuste tegevusest. Samuti ilmneb, et teenuse kasutajad ja tõlgid toovad sageli esile samu struktuurseid probleeme, kuid erinevast vaatenurgast. Kasutajad kogevad takistusi tõrjutuse või vähenenud autonoomiana, samas kui tõlkide jaoks väljenduvad samad probleemid ametialase surve, ebapiisava ettevalmistuse või eetiliste riskidena.

4.3 Tõlkide vaatenurgad

Saksamaa küsitluses osalenud tõlgid olid valdavalt kogenud ning suur osa neist töötas vabakutselisena. Vabakutselise töö suur osakaal on oluline, sest see mõjutab teenuste korraldust, kättesaadavust ja töötingimusi. Vabakutselised tõlgid võivad pakkuda teenuste korraldamisel paindlikkust, kuid suuresti vabakutselistel põhinev süsteem võib kaasa tuua ka koordineerimisprobleeme, ebaühtlast kättesaadavust ja sõltuvust isiklikest kontaktvõrgustikest. Mitmed tõlgid märkisid, et vabakutselisena töötamine ei

ole alati täielikult vaba ametialane valik, vaid tuleneb sellest, kuidas tööturg on korraldatud.

Kõige sagedamini töötasid tõlgid hariduse ja koolituse, tervishoiu ning tööhõive valdkonnas. Õigus- ja kohtutõlget esines märksa harvem ning paljud tõlgid suhtusid õigusvaldkonna tõlkeülesannetesse ettevaatlikult, kuna eksimustel võivad olla tõsised tagajärjed, kasutatav terminoloogia on spetsiifiline ning ametialane vastutus suur. See viitab sellele, et vaatamata formaalsete väljaõppevõimaluste olemasolule esineb Saksamaa süsteemis puudujääke spetsialiseeritud tõlkide osas. Õigustõlge eeldab enamat kui üldine tõlkepädevus: vaja on valdkondlikke teadmisi, menetlusprotsesside mõistmist, eetiliste põhimõtete kindlat järgimist ning suutlikkust tegutseda enesekindlalt kõrge vastutusega suhtlusolukordades.

Tõlkide hinnangud teenuste kättesaadavusele olid erinevad. Väiksem osa vastanutest leidis, et nende piirkonnas on teenused usaldusväärselt kättesaadavad, suurem osa aga kirjeldas kättesaadavust vaid osalisena. Peamiste põhjustena nimetati tõlkide puudust lühikese etteteatamisajaga tellimuste korral, geograafilisi piiranguid ning rahastamise ja koordineerimisega seotud probleeme. Need tulemused näitavad, et isegi võrdlemisi hästi arenenud süsteemis ei vasta pakkumine järjepidevalt nõudlusele. Probleem ei seisne tingimata tõlkide üldises puudumises, vaid nõudluse, ajastuse, spetsialiseerumise, geograafilise asukoha ja teenuste koordineerimise omavahelises mittevastavuses.

Tõlgid hindasid teenuste kvaliteeti üldiselt rahuldavaks kuni heaks, kuid tõid esile mitu kvaliteeti vähendavat tegurit. Nende hulka kuulusid ebapiisav ettevalmistusaeg, asutuste vähene arusaam tõlgi rollist, kehvad töötingimused, mõnel juhul ebapiisav kvalifikatsioon, institutsionaalse toe puudumine ning kolleegide või juhendajate vähene tugi. Fookusrühma tulemused näitasid veelgi selgemalt, kui oluline on ettevalmistus: tõlgid vajavad eelnevalt teavet käsitletavate teemade, päevakava, terminoloogia, materjalide ja osalejate kohta. Kui tõlketellimus esitatakse ebamääraselt või liiga hilja, võib tõlke kvaliteet olla mõjutatud juba enne kohtumise algust.

Eetilised dilemmad olid üks keskseid teemasid. Tõlgid kirjeldasid probleeme rollipiiridega, survet olukorda sekkuda, asutuste ootusi, et tõlk annaks selgitusi või tegutseks huvikaitsjana, ning raskusi neutraalsuse säilitamisel olukordades, kus tõlk on tunnistajaks diskrimineerimisele või tõrjumisele. Samuti käsitleti konfidentsiaalsusega seotud probleeme väikestes kogukondades ja pikaajalistes tõlkesuhetes. Need tulemused näitavad, et eetilist pädevust tuleb õpetada praktilise ja kontekstipõhise otsustusoskusena. Saksamaa tõlgid ei vaja üksnes eetiliste põhimõtete tundmist, vaid ka võimalusi supervisiooniks, juhtumite arutamiseks ja professionaalseks refleksiooniks.

Kaugtõlget peeti Saksamaal kasulikuks, kuid selle võimalusi nähti piiratutena. Tõlgid tõid esile tehnilisi probleeme, visuaalseid piiranguid, väsimust, konfidentsiaalsusega seotud küsimusi ja suhtluskvaliteedi vähenemist. Fookusrühma tulemused näitasid, et kaugtõlge peaks olema väljaõppe kohustuslik osa, sest sellest on saanud

professionaalse töö tegelik osa. See on SignUnity õppekava seisukohalt oluline järeldus: kaugtõlget ei saa käsitleda üksnes hädaolukorras kasutatava ajutise lahendusena, vaid see peab olema teadlikult kavandatud pädevusvaldkond.

4.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad

Saksamaa teenuse kasutajad teatasid sagedasest vajadusest tõlkide järele tööhõives, tervishoius, avalike teenuste kasutamisel, hariduses, õigussüsteemis ja avalikel üritustel. Nende kogemused näitavad, et juurdepääs teenusele ei sõltu üksnes seadusega tagatud õigusest, vaid ka sellest, kui usaldusväärselt on teenus praktikas kättesaadav. Paljud kasutajad kirjeldasid, et tõlketeenus on kättesaadav vaid mõnikord või ei ole seda vajalikul hetkel võimalik saada. Selline ebakindlus mõjutab inimeste autonoomiat, sest kurdid teenuse kasutajad võivad olla sunnitud kohtumisi edasi lükkama, leppima vähem sobiva tõlgiga, kasutama kirjalikku suhtlust või mõnest teenusest sootuks loobuma.

Teenuse kasutajad olid teenuse kvaliteedi suhtes kriitilisemad kui tõlgid. See erinevus on analüütiliselt oluline. Tõlgid võivad hinnata kvaliteeti oma professionaalsete pingutuste ja süsteemist tulenevate piirangute seisukohalt, samas kui kasutajad hindavad seda selle põhjal, kas nad tegelikult mõistsid toimuvat, said suhtluses osaleda ja tundsid, et neid koheldi lugupidavalt. Mõned kasutajad kirjeldasid tõlkide viiplemist kuuljate keelekasutusest liigselt mõjutatuna, ebaselgena, liiga kokkuvõtlikuna või kasutaja viiplemisstiiliga ebapiisavalt kohandatuna. Need probleemid näitavad, et kvaliteedi tagamine peab hõlmama teenuse kasutajate tagasisidet ning ei saa tugineda üksnes tõlkide enesehindamisele või asutuste hinnangutele.

Eriti keeruliseks peeti tervishoiu- ja õigusvaldkonda ning hädaolukordi. Tervishoius on vajalik täpne suhtlus sümptomite, diagnoosi, ravi ja nõusoleku teemal. Õigusvaldkonnas on oluline tõlke täpsus, menetlusprotsesside mõistmine ja inimese õiguste kaitse. Hädaolukorrad nõuavad viivitamatut juurdepääsu tõlketeenusele, mida on keeruline tagada süsteemis, mis põhineb teenuse eelneval broneerimisel. Saksamaa uuringu tulemused toetavad seega vajadust spetsialiseeritud väljaõppe ja teenuste teadliku korraldamise järele kriitilise tähtsusega olukordades isegi riigis, kus viipekeeletõlkide väljaõpe on hästi arenenud.

Kasutajate tõstatatud eetilised probleemid hõlmasid sõnumi sisu muutmist, kurtide inimeste eest rääkimist, ühe osapoole poolele asumist, lugupidamatut käitumist ja ebapiisavat konfidentsiaalsust. Kasutajad märkisid ka, et kaebuste esitamine võib olla keeruline, sest väikeses erialavaldkonnas võib kaebuse esitamine mõjutada tõlketeenuse edasist kättesaadavust. See näitab vajadust turvaliste, läbipaistvate ja ligipääsetavate kaebuste esitamise mehhanismide järele. Professionaalne süsteem ei saa tugineda üksnes mitteametlikule mainele või isiklikele kontaktvõrgustikele, kui soovitakse tagada teenuse kasutajate usaldus.

4.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad

Saksamaa läbivad kitsaskohad on seotud teenuste koordineerimise, spetsialiseerunud tõlkide kättesaadavuse, asutuste teadlikkuse, eetilise toe ja kaugtõlkega. Riigis on olemas formaalsed väljaõppevõimalused, kuid need ei lahenda automaatselt igapäevaseid probleeme, mis on seotud teenuse broneerimise, rahastamise, tõlketööks ettevalmistumise ja asutuste tegevusega. Saksamaa näide kinnitab seega, et hästi arenenud süsteem peab omavahel siduma väljaõppe, kutsealase regulatsiooni, teenuste rahastamise ja avaliku sektori vastutuse.

Üks olulisemaid kitsaskohti on õigus- ja kohtutõlke valdkond. Nii teenuse kasutajad kui ka tõlgid tõid esile, et õigussüsteemiga seotud tõlkesituatsioonid on keerulised, neid esineb harva või nendega kaasnevad suured riskid. See on eriti oluline probleem, sest juurdepääs õigusteenustele on otseselt seotud inimeste õiguste, nõuetekohase menetluse ja diskrimineerimise eest kaitsmisega. Sama kehtib tervishoiu ja hädaolukordade kohta. Nendes valdkondades ei ole ebapiisav tõlketeenus pelgalt ebamugavus, vaid sellel võivad olla otsesed tagajärjed inimese tervisele, vabadusele ja turvalisusele.

4.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale

Saksamaa näide kinnitab SignUnity kutseõppe õppekava seisukohalt vajadust kõrgtasemel õppemoodulite järele ka riikides, kus on olemas formaalne kõrgharidustasemel tõlkide väljaõpe. Need moodulid peaksid hõlmama õigustõlget, meditsiinitõlget, vaimse tervise ja teraapiaga seotud tõlkesituatsioone, lastekaitset ja haridust, kaugtõlget, eetikat, meeskonnatõlget, kurtpimedate inimestega suhtlemist, enesehoidu ja supervisiooni. Õppekavas tuleks rõhku panna ka suhtlusele asutustega: tõlgid peavad oskama kokku leppida ettevalmistusmaterjalide saamises, määratleda oma rolli piire ning läbi rääkida töötingimuste ja meeskonnatöö korralduse üle.

Saksamaa näide toetab ka teenuse kasutajate tagasiside kaasamist pädevuse hindamisse. Tõlkide pädevust ei tohiks hinnata üksnes õpetajad või kuuljate juhitud asutused. Kurdid ja vaegkuuljad teenuse kasutajatena peaksid osalema simulatsioonides, tagasisidesessioonidel ja kvaliteeti käsitlevates aruteludes. See aitaks tagada, et väljaõpe vastab teenuse kasutajate tegelikele kogemustele ja vajadustele.

4.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused

Saksamaa esimene prioriteet on tugevdada seost teenustele juurdepääsu õiguse ja teenuste tegeliku osutamise vahel. Selleks on vaja süsteemi, mis ei sõltuks üksnes üksikisikute heast tahtest, mitteformaalsetest võrgustikest või ajutistest lahendustest, vaid tagaks prognoositava juurdepääsu kvalifitseeritud tõlkidele hariduses, tervishoius, avalike teenuste valdkonnas, tööhõives, õigussüsteemis ja hädaolukordades.

Teine prioriteet on parandada tõlkide ettevalmistust pädevuspõhise väljaõppe kaudu. Õppekavas tuleks selgelt eristada viipekeele oskust professionaalsest tõlkepädevusest. Õpe peaks hõlmama keeleoskust, kurtide kultuuri, tõlketehnikaid, eetikat, valdkonnapõhist ettevalmistust, kaugtõlget ja juhendatud praktikat.

Kolmas prioriteet on arendada kvaliteedi tagamise ja vastutuse mehhanisme. Teenuse kasutajatel peavad olema turvalised võimalused tagasiside andmiseks ja probleemidest teatamiseks, samal ajal kui tõlkidele tuleb tagada supervisioon, mentorlus ja pideva erialase enesetäiendamise võimalused. Kestlik süsteem kaitseb nii teenuse kasutajaid kui ka spetsialiste, määratledes selgelt teenusele esitatavad nõuded ja tagades nende järgimise.

5. Etioopia

Etioopia esindab konteksti, kus vajadus viipekeeletõlke teenuste järele on selgelt olemas, kuid valdkonna professionaliseerumine on alles varases arengujärgus. Olemasolevad haridusstruktuurid keskenduvad peamiselt kaasava hariduse toetamisele, mitte spetsiaalselt viipekeeletõlkide ettevalmistamisele. Teenuste osutamine sõltub suuresti piiratud institutsionaalsetest võimalustest, inimeste isiklikust pühendumusest ning informaalsetest või osaliselt formaliseeritud praktikatest.

5.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord

Etioopia olukorda iseloomustab märkimisväärne lõhe suhtlusvajaduse ja professionaalse viipekeeletõlke taristu vahel. Kurdid ja vaegkuuljad vajavad juurdepääsu haridusele, tervishoiule, avalikele teenustele, tööturule ja ühiskonnaelus osalemisele, kuid tõlkide ettevalmistamise ja rakendamise süsteem ei ole veel tugevalt institutsionaliseeritud. Olemasolevad puuetega inimeste või kaasava haridusega seotud õppeprogrammid sisaldavad küll mõningaid viipekeele elemente, kuid need ei moodusta terviklikku viipekeeletõlkide väljaõppesüsteemi.

Riigi kohta kogutud tõendusmaterjal näitab, et tõlketeenused on kõige nähtavamad haridusega seotud olukordades. See on mõistetav, sest kaasav haridus on olnud üks peamisi valdkondi, mille kaudu on arenenud teadlikkus viipekeelest ja seda toetavad teenused. Peamiselt haridusele keskenduv süsteem ei suuda aga katta kõiki tõlkevajadusi inimese täiskasvanuea jooksul. Tervishoid, õigusteenused, tööhõive, avalik haldus ja hädaolukorrad nõuavad spetsialiseeritud ettevalmistust, mida praeguses väljaõppesüsteemis ei ole veel piisavalt näha.

Etioopia olukord erineb seega Saksamaa, Horvaatia, Ghana ja Keenia omast. Keskne väljakutse ei seisne üksnes olemasoleva tõlkide väljaõppe standardimises, vaid eelkõige spetsiaalse professionaalse õpitee loomises. Sellises õpitees tuleb selgelt eristada

kaasava hariduse tugiteenuseid, üldist viipekeelset suhtlust ja professionaalset viipekeeletõlget.

5.2 Metoodiline ulatus ja andmestik

Etioopia riiklikus uuringus kasutati kombineeritud uurimismeetodit, mis põhines teenuse kasutajatelt ja tõlkidelt kogutud küsitlus- ja intervjuuandmetel. Küsitluses osales kokku 30 inimest, kellest 15 olid teenuse kasutajad ja 15 tõlgid. Lisaks viidi läbi 20 intervjuud, neist kümme teenuse kasutajate ja kümme tõlkidega. Selline ülesehitus võimaldas riiklikus aruandes käsitleda nii nõudlust tõlketeenuste järele kui ka tõlkide professionaalseid kogemusi.

Arvestades Etioopia viipekeeletõlke süsteemi alles kujunemisjärgus olevat olemust, on kvalitatiivne tõendusmaterjal eriti oluline. Olukorras, kus ametlik statistika teenuste kohta võib olla piiratud, aitavad intervjuud mõista, kuidas juurdepääs teenustele praktikas toimib, millised asutused tuge pakuvad, kus esinevad peamised kitsaskohad ning kuidas tõlgid hindavad oma ettevalmistust ja tajuvad oma professionaalset identiteeti. Etioopias kasutatud metoodika loob seega olulise aluse alles areneva viipekeeletõlke süsteemi mõistmiseks.

5.3 Tõlkide vaatenurgad

Etioopia tõlgid näivad töötavat peamiselt haridusvaldkonnas. Väga suur osa vastanutest märkis, et osutab tõlketeenuseid haridusega seotud olukordades, samas kui tervishoiu-, õigus-, tööhõive- ja avalike teenuste valdkonna tõlge on märksa vähem arenenud. Selline jaotus näitab, et tõlgi kutseala ei ole veel laialdaselt juurdunud erinevates ühiskonnaelu valdkondades. Samuti viitab see sellele, et paljud tõlgid võivad omandada oma oskused eelkõige haridusvaldkonnas töötamise kaudu, mitte tervikliku, erinevaid valdkondi hõlmava õppekava alusel.

Väljaõpe ja ettevalmistus on üks peamisi murekohti. Olemasolevad erivajaduste ja kaasava haridusega seotud õppeprogrammid võivad anda õppijatele teadmisi kaasamisest ning sisaldada mõningal määral viipekeeleõpet, kuid need ei paku piisavat ettevalmistust tõlketeoorias, eetikas, viipekeelest kõnekeelde tõlkimises, kahe keele vahelises vahendamises, erialases terminoloogias, kaugtõlkes ega juhendatud praktikas. Selle tulemusena võidakse tõlketeenust osutavatelt inimestelt oodata keerukate ülesannete täitmist, ilma et neil oleks professionaalseks tööks vajalikku põhjalikku ettevalmistust.

Riikliku akrediteerimis- või sertifitseerimissüsteemi puudumine tekitab täiendavaid raskusi. Kui puudub selge standard selle kohta, kellel on tõlkimiseks vajalik kvalifikatsioon, ei pruugi teenuse kasutajad ega asutused osata eristada inimest, kes tunneb mõningaid viipeid, professionaalselt pädevast viipekeeletõlgist. See probleem

esineb mitmes uuringus käsitletud riigis, kuid Etioopias on see eriti oluline, sest ka tõlkide väljaõppe süsteem ise on alles vähe arenenud.

Ka eetiline praktika ei ole veel piisavalt institutsionaliseeritud. Professionaalne eetika eeldab konfidentsiaalsust, erapooletust, täpsust, kurtide autonoomia austamist ja oma ametialase rolli piiride teadvustamist. Kui formaalne väljaõpe ja kutseorganisatsioonid on nõrgad või puuduvad, võib eetiliste põhimõtete järgimine sõltuda ühtsete standardite asemel üksikisiku enda otsustusvõimest. See tekitab riske nii teenuse kasutajatele kui ka tõlkidele, eriti tundlikes valdkondades, nagu tervishoid, õigusküsimused ja tööhõive.

5.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad

Etioopia teenuse kasutajad kirjeldasid tõlketeenuste piiratud ja ebaühtlast kättesaadavust. Haridus näib olevat kõige levinum valdkond, kus tõlketeenus on kättesaadav, samas kui juurdepääs tõlketeenusele tervishoius, avalike teenuste kasutamisel, tööhõives ja õigussüsteemis on endiselt piiratud. Selle tulemusena kujuneb ligipääsetavusest kitsas käsitlus: tuge võidakse pakkuda õpilastele ja hariduskeskkonnas, kuid kurdid täiskasvanud võivad teistes eluvaldkondades jätkuvalt kokku puutuda oluliste suhtlustakistustega.

Piiratud juurdepääsu tagajärjed võivad olla tõsised. Tervishoius võib tõlketeenuse puudumine mõjutada sümptomite selgitamist, diagnoosist arusaamist, teadliku nõusoleku andmist ja ravijuhiste mõistmist. Tööhõives võib see mõjutada töövestlusi, töökohal toimuvat suhtlust ja võrdseid võimalusi. Avalike teenuste puhul võib tõlketeenuse puudumine takistada kurtidel inimestel juurdepääsu teabele või haldusmenetlustele. Õigussüsteemis võib see kahjustada inimeste õiguste kaitset ja menetluse õiglust. Tegemist ei ole väikeste puudujääkidega teenuste osutamisel, vaid struktuursete takistustega, mis piiravad inimeste võimalust osaleda ühiskonnaelus võrdväärsete kodanikena ning mõjutavad nende väärikust.

Teenuse kasutajate kogemused osutavad ka vajadusele tõlkide järele, kes tunnevad kurtide kultuuri ning suudavad selgelt suhelda Etioopia viipekeeles. Kui tõlketeenust osutavad ebapiisava väljaõppega inimesed, võivad kasutajad kogeda arusaamatusi või saada teabele ja suhtlusele juurdepääsu vaid osaliselt. See kinnitab vajadust professionaalse väljaõppe süsteemi järele, mis arvestaks kurtide teenuse kasutajate vajaduste ja tagasisidega ega lähtuks üksnes asutuste ootustest.

5.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad

Etioopia peamised kitsaskohad on struktuursed. Puudub selgelt välja kujunenud eraldiseisev viipekeeletõlkide väljaõpe, õiguslik tunnustus ja kutsestandardid on endiselt piiratud, sertifitseerimis- ja akrediteerimissüsteemid on nõrgad või puuduvad täielikult ning teenuste osutamine on koondunud vähestesse valdkondadesse. Seetõttu ei ole

tõlkide kättesaadavus üksnes piisava arvu tõlkide puudumise probleem, vaid laiem süsteemi arendamise küsimus.

Kaasava hariduse ja viipekeeletõlkide väljaõppe eristamine on seejuures äärmiselt oluline. Kaasava hariduse programmid võivad valmistada õpetajaid või tugispetsialiste ette töötamiseks erinevate vajadustega õppijatega, kuid need ei koolita automaatselt professionaalseid viipekeeletõlke. Etioopia vajab õppekava, milles käsitletakse viipekeeletõlget selgelt eraldiseisva kutsealana, millel on oma pädevused, eetilised põhimõtted, tõlketehnikad ja hindamismeetodid.

5.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale

Etioopia näide toob SignUnity kutseõppe õppekava seisukohalt esile vajaduse luua professionaalse väljaõppe baastaseme õpitee. Selline õppekava peaks algama Etioopia viipekeele oskuse ja kurtide kultuuri tundmise arendamisest, kuid liikuma keele omandamisest edasi tõlketeooria, järeltõlke ja sünkroontõlke, viipekeelest kõnekeelde tõlkimise, eetika, ametialase rolli piiride, avalike teenuste valdkonnas tõlkimise ning juhendatud praktika juurde.

Õppekava tuleks kujundada nii, et see sobiks nii uutele õppijatele kui ka juba tegutsevatele praktikutele, kes on oma oskused omandanud informaalse õppe või töö käigus. Eriti kasulikud oleksid olemasolevate oskuste täiendamise moodulid, varasema õpi- ja töökogemuse arvestamine ning mentorlus. Programm peaks hõlmama ka poliitikakujundamise ja huvikaitsega seotud teemasid, sest viipekeeletõlke teenuste arendamine eeldab nii institutsionaalset tunnustamist kui ka piisava rahastuse tagamist.

5.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused

Etioopia esimene prioriteet on tugevdada seost teenustele juurdepääsu õiguse ja teenuste tegeliku osutamise vahel. Selleks on vaja süsteemi, mis ei sõltuks üksnes üksikisikute heast tahtest, mitteformaalsetest võrgustikest või ajutistest lahendustest, vaid tagaks prognoositava juurdepääsu kvalifitseeritud tõlkidele hariduses, tervishoius, avalike teenuste valdkonnas, tööhõives, õigussüsteemis ja hädaolukordades.

Teine prioriteet on parandada tõlkide ettevalmistust pädevuspõhise väljaõppe kaudu. Õppekavas tuleks selgelt eristada viipekeele oskust professionaalsest tõlkepädevusest. Õpe peaks hõlmama keeleoskust, kurtide kultuuri, tõlketehnikaid, eetikat, valdkonnapõhist ettevalmistust, kaugtõlget ja juhendatud praktikat.

Kolmas prioriteet on arendada kvaliteedi tagamise ja vastutuse mehhanisme. Teenuse kasutajatel peavad olema turvalised võimalused tagasiside andmiseks ja probleemidest teatamiseks, samal ajal kui tõlkidele tuleb tagada supervisioon, mentorlus ja pideva erialase enesetäiendamise võimalused. Kestlik süsteem kaitseb nii teenuse kasutajaid kui ka spetsialiste, määratledes selgelt teenusele esitatavad nõuded ja tagades nende järgimise.

6. Ghana

Ghana esindab paljulubavat, kuid struktuurselt veel mittetäielikku viipekeeletõlke teenuste süsteemi. Riigis on olemas mitmed viipekeeleõppe algatused, kaasava hariduse poliitilised alused ning ülikoolide ja professionaalsete õpiteede kaudu pakutavad viipekeeletõlkega seotud väljaõppevõimalused. Samas vajab süsteem endiselt Ghana viipekeele tugevamat õiguslikku tunnustamist, riiklikku sertifitseerimissüsteemi, eetilist regulatsiooni, kvaliteedi tagamise mehhanisme ning spetsialiseeritud ettevalmistust kriitilise tähtsusega tõlkesituatsioonides.

6.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord

Ghanas on viipekeeletõlke ja kurtidele inimestele ligipääsu tagamiseks loodud mitu olulist alust. Sellised õppeprogrammid nagu University of Education, Winneba viipekeele diplomiprogramm ning University of Cape Coasti Ghana viipekeele diplomikursus näitavad, et riigis on olemas formaalsed väljaõppevõimalused. Ka õenduse õppekava sisaldab tervishoiualase suhtluse seisukohalt olulisi viipekeele komponente. Need näited osutavad, et Ghana ei alusta viipekeeleõppe puudumisest, vaid olemasolevast süsteemist, mis vajab tugevamat koordineerimist ja professionaliseerimist.

Poliitikatasandil loob Ghana kaasava hariduse poliitika raamistiku puuetega inimeste kaasamiseks ning tunnustab vajadust toetada hariduslike erivajadustega õppijaid, sealhulgas kuulmislangusega õppijaid. Samas ei sätesta see poliitika Ghana viipekeele selgesõnalist õiguslikku tunnustamist riigikeelena ega kehtesta terviklikku, eri valdkondi hõlmavat õigust professionaalsele viipekeeletõlke teenusele. See tekitab lõhe kaasava hariduse eesmärkide ja täiskasvanute laiema juurdepääsu vahel tõlketeenustele ühiskonnaelu erinevates valdkondades.

Ghana näide on SignUnity projekti seisukohalt oluline, sest see näitab, kuidas haridusprogrammid võivad olla olemas ka ilma täielikult ühtlustatud professionaalse süsteemita. Peamine väljakutse on siduda õppeprogrammide sisu, tõlkide sertifitseerimine, juurdepääs avalikele teenustele, kutse-eetika ja kvaliteedi tagamine ühtseks ning sidusaks riiklikuks raamistikuks.

6.2 Metoodiline ulatus ja andmestik

Ghana uuring tugines teenuse kasutajatelt ja tõlkidelt kogutud riiklikele küsitlusandmetele ja kvalitatiivsele tõendusmaterjalile, mida täiendasid haridusprogrammide kaardistamine ning poliitikate kooskõla analüüs. Riiklikus teenuste aruandes tuuakse esile korduvad probleemid hariduses, avalike teenuste valdkonnas, tervishoius, õigussüsteemis, tööhõives ja kaugtõlkes. Selline erinevate andmeallikate kombineerimine võimaldab analüüsida seoseid olemasolevate väljaõppevõimaluste ja tegelike teenuse kasutamise kogemuste vahel.

Ghana tõendusmaterjali metoodiline väärtus seisneb selles, et see hõlmab nii suhteliselt hästi arenenud haridusalgatusi kui ka jätkuvaid puudujääke teenuste osutamisel. See võimaldab analüüsida mitte üksnes seda, kas vastavad õppeprogrammid on olemas, vaid ka seda, kas need valmistavad tõlke piisavalt ette töötamiseks valdkondades, kus nende teenuseid vajatakse. Samuti võimaldab see hinnata, kas olemasolevad poliitikaraamistikud tagavad kurtidele ja vaegkuuljatele teenuste tegeliku igapäevase kättesaadavuse.

6.3 Tõlkide vaatenurgad

Ghana tõlgid töötavad hariduses, kogukonnaüritustel, avalike teenuste valdkonnas, tervishoius ja muudes valdkondades, kuid õigustõlget esineb märksa harvem. See on oluline tähelepanek, sest viitab sellele, et tõlketeenused on hariduses ning avalikus ja kogukondlikus keskkonnas paremini välja kujunenud kui kriitilise tähtsusega õiguslikes või muudes spetsialiseeritud valdkondades. Õigustõlke piiratud kättesaadavus osutab vajadusele valdkonnapõhise väljaõppe ja asjakohaste regulatiivsete kaitsemeetmete järele.

Paljud tõlgid on saanud mingil kujul formaalse väljaõppe, sageli kutseõppe või diplomiõppe tasemel. Võrreldes riikidega, kus väljaõpe on täielikult informaalne, on see oluline tugevus. Olemasolev tõendusmaterjal näitab siiski puudujääke spetsialiseeritud ettevalmistuses, kaugtõlkes, praktiliste oskuste hindamises, kutsetegevuse litsentseerimises ja pidevas erialases enesetäiendamises. Õppeprogrammid võivad arendada viipekeeleoskust ja teatavaid tõlkepädevusi, kuid need ei moodusta veel terviklikku riiklikku professionaalset õpiteed, millel oleksid standarditud õpiväljundid ja sertifitseerimissüsteem.

Probleeme esineb ka teenuste korralduses. Mõnes valdkonnas võivad tõlketeenused olla kättesaadavad, kuid nende kättesaadavus ei ole eri sektorites ega piirkondades järjepidev. Keskset rolli mängivad rahastamine ja asutuste vastutus. Kui asutused tunnistavad tõlketeenuse vajadust ja näevad selleks ette rahalised vahendid, paraneb teenuste kättesaadavus. Kui kasutajad peavad teenuse ise korraldama ja selle eest tasuma, muutub juurdepääs ebavõrdseks ning sõltub inimese isiklikest rahalistest võimalustest.

Eetiliste ja professionaalsete küsimuste hulka kuuluvad konfidentsiaalsus, erapooletus, ametialase rolli piirid ja sõnumi edasiandmise kvaliteet. Vajadus selgemate eetikastandardite järele on eriti oluline tervishoius, õigussüsteemis ja tööhõives, kus kasutajad võivad jagada tundlikku teavet ning tõlkevead võivad kaasa tuua tõsiseid tagajärgi. Kui puudub sertifitseerimise ja kaebuste esitamise süsteemiga seotud riiklik eetikakoodeks, sõltub eetiliste põhimõtete järgimine liialt iga tõlgi individuaalsest praktikast.

6.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad

Ghana teenuse kasutajad teatasid, et vajavad tõlke kõige sagedamini hariduses, avalike teenuste kasutamisel ja tervishoius ning lisaks ka tööhõive ja õigussüsteemiga seotud olukordades. Teenuste kättesaadavus ei olnud täielikult usaldusväärne. Märkimisväärne osa kasutajatest märkis, et tõlgid olid kättesaadavad ainult mõnikord või ei olnud neid vajalikul hetkel üldse võimalik saada. See näitab, et tõlkide olemasolu riigis ei tähenda veel seda, et kõigile kasutajatele oleks tagatud usaldusväärne juurdepääs tõlketeenusele.

Kasutajad tõid kvaliteediprobleemidena esile ebaselge või ebatäpse tõlke, valdkonnapõhiste teadmiste puudumise, teenuse ebaühtlase kvaliteedi, maksumuse ja privaatsusega seotud mured. Eriti tundlikuks peeti tervishoiuvaldkonda, sest osa kasutajaid tundis end ebamugavalt, kui pidi kaasama tõlgi privaatsetesse terviseteemalistesse vestlustesse. Samas mõisteti, et kirjalik suhtlus või lihtsate žestide kasutamine ei taga täielikku juurdepääsu teabele. See osutab vajadusele spetsiaalse väljaõppega meditsiinitõlkide ja selgete konfidentsiaalsuse tagamise meetmete järele.

Keeruliseks peeti ka õigussüsteemiga seotud olukordi. Kasutajad väljendasid muret, et tõlgid ei pruugi mõista õigusterminoloogiat või piisavalt täpselt tõlkida. Õiguslikes olukordades võivad isegi väikesed arusaamatused mõjutada inimese õigusi ja menetluse tulemusi. See kinnitab vajadust spetsialiseeritud õigustõlke moodulite ning süsteemi järele, mis võimaldaks valida tõlke konkreetsetele ülesannetele nende pädevuse alusel.

Kasutajad rõhutasid ka vajadust paremini koolitatud tõlkide, teenuste suurema kättesaadavuse ning tõlkide valdkonnapõhise sobivuse järele. Seega ei seisne vajadus üksnes tõlkide arvu suurendamises, vaid selles, et konkreetse olukorra jaoks oleks võimalik leida sobiva pädevusega tõlk. Ghana uuringu tulemused toetavad seetõttu tugevalt pädevuspõhise ja valdkondlikult spetsialiseeritud kutseõppe õppekava arendamist.

6.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad

Ghana peamised kitsaskohad on seotud riikliku õigusliku tunnustamise, kutsealase sertifitseerimise, spetsialiseeritud väljaõppe, eetika, kvaliteedi tagamise, teenuste taskukohasuse ning eri valdkondades tõlketeenustele juurdepääsuga. Ghanas on olemas olulised hariduslikud alused, kuid need tuleb siduda selgemaks ja terviklikumaks professionaalseks süsteemiks. Ilma sellise tervikliku süsteemita võivad õppeprogrammid küll koolitada lõpetajaid, kuid riigis võivad endiselt puududa ühtsed standardid, mis määratleksid, kellel on pädevus töötada tõlgina tervishoius, õigussüsteemis, hariduses, meedias või avalike teenuste valdkonnas.

Teine oluline kitsaskoht puudutab kaasava hariduse ja täiskasvanute tõlketeenustele juurdepääsu omavahelist seost. Kaasava hariduse poliitika on oluline, kuid kurdid

inimesed vajavad tõlketeenuseid kogu elu jooksul, mitte üksnes koolis. Seetõttu vajab Ghana teenuseraamistikku, mis tagaks juurdepääsu viipekeeletõlkele ka tervishoius, õigussüsteemis, tööhõives, avalikus halduses ja ühiskonnaelus osalemisel.

6.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale

Ghana näide toob SignUnity kutseõppe õppekava seisukohalt esile võimaluse tugineda olemasolevatele diplomi- ja ülikoolitasemel õppeprogrammidele, tugevdades samal ajal väljaõppe standardimist. Õppekava peaks hõlmama Ghana viipekeele lingvistikat, kurtide kultuuri, tõlketeooriat ja tõlketehnikaid, kutse-eetikat, praktilist väljaõpet, meditsiini- ja õigustõlget, haridusvaldkonnas tõlkimist, tööhõivega seotud tõlkesituatsioone, kaugtõlget ning portfooliopõhist hindamist.

Ghana näide kinnitab ka vajadust siduda õppekava kutsealase tunnustamisega. Kutseõppeprogrammi läbimine ei tohiks piirduda üksnes õppetöös osalemisega. Õpe peaks olema seotud pädevuse hindamise, sertifitseerimise, pideva erialase enesetäiendamise ning eetilise vastutusega. See aitaks selgelt eristada professionaalse väljaõppe saanud viipekeeletõlke inimestest, kellel on üksnes viipekeele algteadmised.

6.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused

Ghana esimene prioriteet on tugevdada seost teenustele juurdepääsu õiguse ja teenuste tegeliku osutamise vahel. Selleks on vaja süsteemi, mis ei sõltuks üksnes üksikisikute heast tahtest, mitteformaalsetest võrgustikest või ajutistest lahendustest, vaid tagaks prognoositava juurdepääsu kvalifitseeritud tõlkidele hariduses, tervishoius, avalike teenuste valdkonnas, tööhõives, õigussüsteemis ja hädaolukordades.

Teine prioriteet on parandada tõlkide ettevalmistust pädevuspõhise väljaõppe kaudu. Õppekavas tuleks selgelt eristada viipekeele oskust professionaalsest tõlkepädevusest. Õpe peaks hõlmama keeleoskust, kurtide kultuuri, tõlketehnikaid, eetikat, valdkonnapõhist ettevalmistust, kaugtõlget ja juhendatud praktikat.

Kolmas prioriteet on arendada kvaliteedi tagamise ja vastutuse mehhanisme. Teenuse kasutajatel peavad olema turvalised võimalused tagasiside andmiseks ja probleemidest teatamiseks, samal ajal kui tõlkidele tuleb tagada supervisioon, mentorlus ja pideva erialase enesetäiendamise võimalused. Kestlik süsteem kaitseb nii teenuse kasutajaid kui ka spetsialiste, määratledes selgelt teenusele esitatavad nõuded ja tagades nende järgimise.

7. Keenia

Keenia esindab dünaamilist, kuid ebaühtlaselt standarditud viipekeeletõlke teenuste süsteemi. Riigis on olemas tugev põhiseaduslik tunnustus Keenia viipekeelele (Kenyan Sign Language, KSL), laialdane KSL-i õppimise võrgustik ning vähemalt üks selgelt

viipekeeletõlkide ettevalmistusele suunatud diplomitaseme õpitee. Sellest hoolimata on süsteemi rakendamine ebaühtlane ning puudub täielikult toimiv riiklik arengutee, mis ühendaks viipekeele õppimise, kutsealase väljaõppe, sertifitseerimise ja professionaalse tõlketöö praktika ühtseks tervikuks.

7.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord

Keenia on käesolevas aruandes üks eristuvamaid juhtumeid tänu oma tugevale põhiseaduslikule alusele. Keenia viipekeel (KSL) on põhiseaduslikult tunnustatud ning riigil on kohustus edendada selle arengut ja kasutamist. See loob tugeva õigustel põhineva aluse. Keenia uuringu tulemused näitavad siiski, et põhiseaduslik tunnustus ei ole veel täielikult väljendunud usaldusväärsete, rahastatud ja kvaliteedi tagamise süsteemiga hõlmatud tõlketeenustena kõigis valdkondades.

Viipekeeleõppe võimalused on Keenias mitmekesised. Nende hulka kuuluvad KICD õppekavad, KISE koolitused, ülikoolide lühikursused, University of Nairobi/KSLRP traditsioon, erasektori teenusepakkujad, nagu Pioneer Institute of Sign Language, ning St. Paul's University Keenia viipekeeletõlke diplomiprogramm. Selline mitmekesisus on oluline tugevus. Samas näitab kaardistus, et paljud õpiteed keskenduvad eelkõige KSL-is suhtlemise oskusele, mitte professionaalse viipekeeletõlgi ettevalmistamisele. Peamine kitsaskoht on standarditud ja pädevuspõhise riikliku arengutee puudumine, mis ühendaks viipekeele õppimise professionaalse tõlkepädevuse ja sertifitseerimisega.

Keenia näide toob esile ka tugeva seose teenuste nõudluse ja tõlkide professionaalse identiteedi vahel. Tõlgid tegutsevad aktiivselt kogukonnaüritustel, avalike teenuste valdkonnas, hariduses, meedias, tööhõivega seotud olukordades ja konverentsidel, kuid õigus-, tervishoiu- ja hädaolukordades tõlkimine on endiselt keeruline. Nii teenuse kasutajad kui ka tõlgid rõhutavad, et viipekeele oskus ei ole sama mis professionaalne tõlkepädevus. See eristus on Keeniat käsitleva peatüki üks keskseid lähtekohti.

7.2 Metoodiline ulatus ja andmestik

Keenia uuring hõlmab mitut andmeallikat: kurtide ja vaegkuuljate teenuse kasutajate küsitlustest saadud tagasisidet, viipekeeletõlkide küsitlusvastuseid ning eraldi fookusrühmi kurtide teenuse kasutajate ja tõlkidega. Kurtide teenuse kasutajate fookusrühmas osales kümme inimest ning ka tõlkide fookusrühmas oli kümme osalejat. Tõlkide küsitlusele vastas 18 inimest ning teenuse kasutajate küsitluse avatud vastused pakuvad põhjalikku kvalitatiivset teavet keerukate tõlkesituatsioonide, kvaliteediprobleemide ja prioriteetsete parendusvajaduste kohta.

Keenias kasutatud metoodika on väärtuslik eelkõige seetõttu, et kvalitatiivsed andmed on eriti üksikasjalikud. Osalejad ei käsitlenud üksnes seda, kas tõlgid on kättesaadavad, vaid ka seda, kuidas teenuseid broneeritakse, kes nende eest tasub, kas asutused mõistavad ligipääsetavuse tagamise vajadust, kas tõlgid austavad teenuse kasutajate

autonoomiat ning kuidas professionaalne pädevus erinevates valdkondades varieerub. Tõlkide fookusrühm andis lisaks eriti põhjalikku teavet väljaõppe, praktilise ettevalmistuse, broneerimissüsteemide, eetika, vaimse vastupidavuse ja töötingimuste kohta.

7.3 Tõlkide vaatenurgad

Keenia tõlgid kirjeldasid kutseala, kus nõudlus kasvab, kuid mille struktuur on endiselt ebaühtlane. Paljud osalejad töötavad vabakutseliste või konsultantidest tõlkidena ning nende töö hõlmab tõlkimist kogukondlikes olukordades, konverentsidel, töötubades, koolitustel, avalike teenuste valdkonnas, tervishoius, hariduses ja meedias. Selline paindlikkus peegeldab aktiivset tõlketeenuste keskkonda, kuid tähendab ühtlasi, et töö korraldamine põhineb sageli isiklikel kontaktvõrgustikel, soovitustel ja püsiklientidel, mitte ametlikul riiklikul broneerimissüsteemil.

Tõlkide väljaõpped olid väga erinevad. Tõlgid olid valdkonda jõudnud formaalsete kursuste, kirikute korraldatud viipekeelekursuste, KSLRP ja KISE programmide, kogukondlike kontaktide, perekondliku kogemuse, kurtide organisatsioonides läbitud praktika ning töökohal omandatud kogemuste kaudu. Selline mitmekesisus näitab, et kutseala on arenenud erinevaid teid pidi, kuid see toob kaasa ka ebaühtlase kvaliteedi. Mitmed tõlgid märkisid, et väljaõppes keskenduti sageli rohkem viipevara või keele omandamisele kui tõlkimisele kui professionaalsele oskusele. Viipekeelest kõnekeelde tõlkimist, reaalajas tõlkimist, eetikat, ettevalmistustehnikaid ja praktilist kogemust käsitleti sageli ebapiisavalt.

Tõlkide küsitluse tulemused näitavad, et tegemist on suhteliselt noore rühmaga, kus märkimisväärse osa moodustavad 20–30aastased tõlgid. Enamik vastanutest märkis oma kõrgeimaks tõlkealase hariduse tasemeks kutse- või diplomiõppe. Suurem osa töötas vabakutselisena ning levinumad töökeskkonnad olid kogukonnaüritused, avalikud teenused, haridus, tööhõive ja meedia. Õigus- ja kohtutõlget esines märksa harvem. See muster on kooskõlas fookusrühma tulemustega, mille kohaselt peetakse õigustõlget suure riskiga valdkonnaks, sest ebatäpsel tõlkel võivad olla tõsised tagajärjed.

Tõlgid märkisid, et teenused ei ole tellimise korral alati järjepidevalt kättesaadavad. Kõige olulisemate takistustena nimetati puudulikku koordineerimist või broneerimissüsteeme, rahastuse vähesust, geograafilisi piiranguid ning kvalifitseeritud tõlkide puudust. Küsitluse tulemused on tähelepanuväärsed, sest puudulik koordineerimine kerkib esile isegi olulisema probleemina kui üksnes tõlkide vähesus. See tähendab, et Keenia juurdepääsuprobleem ei seisne ainult tõlkide arvus, vaid ka selles, kuidas teenuseid korraldatakse, rahastatakse ja tellitakse.

Teenuste kvaliteeti hinnati sageli rahuldavaks või heaks, kuid tõlgid tõid esile mitu olulist kvaliteeti mõjutavat tegurit. Eriti oluliste probleemidena nimetati asutuste vähest arusaamist tõlgi rollist ja kehvasid töötingimusi. See peegeldab ka teistes riikides

ilmnenud laiemat mustrit: tõlketeenuse kvaliteeti ei kujunda üksnes tõlgi oskused, vaid ka keskkond, milles tõlkimine toimub. Kui asutused broneerivad tõlgi liiga hilja, ei anna ettevalmistusmaterjale, eeldavad, et üks tõlk töötab üksi pikkadel kohtumistel, ei taga õiglast tasustamist või pöörduvad kurdi osaleja asemel tõlgi poole, kannatavad nii teenuse kvaliteet kui ka eetiliste põhimõtete järgimine.

Eetilised dilemmad hõlmasid ametialase rolli piire, asutuste või klientide survet, erapooletust, konfidentsiaalsust ja huvide konflikte. Tõlgid kirjeldasid olukordi, kus asutused paluvad neil teatud teavet mitte tõlkida, ootavad neilt kurdi osaleja nimel vastamist või käsitlevad neid keelespetsialisti asemel ühe suhtlusosapoolena. Fookusrühmas tõsteti esile ka vaimset vastupidavust kui väljaõppes puudulikult käsitletud valdkonda. Tõlgid võivad töötada emotsionaalselt rasketes õigus-, meditsiini- või politseiga seotud olukordades, ilma et neil oleks süsteemset ettevalmistust kogemuste järelanalüüsiks, enesehoiuks või professionaalse vastupidavuse säilitamiseks.

Kaugtõlke kasutamine oli olemas, kuid ebaühtlane. Tõlgid märkisid, et kaugtöö võib vähendada reisimisega seotud koormust ning piisavalt varajase broneerimise korral võimaldada paremat ettevalmistust. Samas sõltub kaugtõlke kvaliteet internetiühendusest, kaamera paigutusest, valgustusest, ekraani suurusest ja väsimuse juhtimisest. Mõned vastajad ei olnud kaugtõlget kunagi teinud, samas kui teised olid selleks välja töötanud praktilised töövõtted. See näitab, et digipädevus on tõlkide seas ebaühtlane ning seda tuleks väljaõppes süsteemselt arendada.

7.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad

Keenia kurdid teenuse kasutajad märkisid, et tõlketeenused on kõige nähtavamad konverentsidel, koolitustel, meedias, avalikel üritustel ja mõningates haridusega seotud olukordades. Sageli on tegemist olukordadega, kus organisatsioonid planeerivad tõlketeenuse ette ja tasuvad selle eest. Tõlketeenuste kättesaadavus on märksa piiratum tervishoius, õigussüsteemis, tööhõives, hädaolukordades ja kõrghariduses. See erinevus näitab, et Keenias sõltub juurdepääs tõlketeenusele suuresti konkreetsest olukorrast. Kui asutusel on selleks ette nähtud eelarve ja tegemist on korraldatud üritusega, on tõlketeenuse kättesaadavus tõenäolisem. Kui vajadus on isiklik, kiireloomuline või tundliku iseloomuga, muutub teenusele juurdepääs keerulisemaks.

Kasutajad rõhutasid, et üksnes tõlgi kättesaadavusest ei piisa. Nad vajavad tõlke, kes valdavad vabalt Keenia viipekeelt, tõlgivad täpselt, käituvad lugupidavalt, on erapooletud, järgivad konfidentsiaalsuse põhimõtteid, tunnevad kurtide kultuuri ning suudavad selgelt viipekeelest kõnekeelde tõlkida. Kvaliteediprobleemidena nimetati liigset kokkuvõtete tegemist, puudulikku ettevalmistust, väheseid valdkonnateadmisi, ebapiisavat kõnekeelde tõlkimise oskust, vestluse juhtimise ülevõtmist tõlgi poolt ning kurtide autonoomia eiramist. Eriti oluline on korduvalt esile toodud vajadus, et kuuljad

pöörduksid otse kurdi inimese, mitte tõlgi poole. See näitab, et tõlgitud suhtlus võib muutuda kurti inimest võimestava suhtluse asemel tema autonoomiat vähendavaks, kui asutused käsitlevad tõlki peamise suhtlusosapoolena.

Tervishoid oli üks keerulisemaid valdkondi. Kasutajad kirjeldasid raskusi sümptomite selgitamisel, diagnoosist ja ravist arusaamisel ning privaatsuse säilitamisel. Mõned eelistasid kirjalikku suhtlust, sest tundsid end ebamugavalt tõlgi kaasamisel tundlikesse terviseteemalistesse vestlustesse, kuid kirjalik suhtlus ei ole alati piisav täieliku mõistmise tagamiseks. See näitab vajadust professionaalsete meditsiinitõlkide, selgete konfidentsiaalsuse tagamise meetmete ning tervishoiutöötajate viipekeelealase baasteadlikkuse järele.

Keeruliseks peeti ka õigus- ja kohtusüsteemiga seotud olukordi. Kasutajad märkisid, et õigusterminoloogia on keerukas ning ebatäpsel tõlkel võivad olla tõsised tagajärjed. Mõned tõid välja, et kohtud või muud asutused võivad pakkuda enda valitud tõlki, kuid kurt inimene ei pruugi tema tõlkest hästi aru saada. See tõstatab nii kvaliteedi kui ka autonoomia küsimuse. Kurte teenuse kasutajaid ei tohiks sundida kasutama tõlki, kelle pädevus või suhtlusstiil ei vasta nende vajadustele.

Ka tööhõives ja hariduses esineb probleeme tõlketeenustele juurdepääsuga. Kasutajad kirjeldasid olukordi, kus nad olid koosolekul ainsad kurdid osalejad ning tõlketeenust ei olnud, samuti takistusi töövestlustel ja raskusi kõrghariduses, kui tõlke ei olnud võimalik saada või nende kvalifikatsioon oli ebapiisav. Need tulemused näitavad, et viipekeeletõlge on võrdsete võimaluste tagamise keskne eeldus, mitte pelgalt suhtlemist hõlbustav teenus.

Kaugtõlkesse suhtusid kasutajad ettevaatlikult. Üldiselt eelistati silmast silma tõlget, sest see võimaldab paremat visuaalset kontakti, loomulikumat suhtlust ja suuremat viiplemisruumi. Kaugtõlget peeti võimalikuks juhul, kui tõlk on kvalifitseeritud ja internetiühendus stabiilne, kuid sageli esines probleeme video hangumise, väikeste telefoniekraanide, halva nähtavuse, näoilmete jälgimise raskuste ja privaatsusega. See kinnitab vajadust selgete kaugtõlke standardite ja teenuse kasutajatele mõeldud juhiste järele.

7.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad

Keenia peamised kitsaskohad on seotud teenuste koordineerimise, rahastamise, standardimise, sertifitseerimise, valdkondliku spetsialiseerumise, eetika ja professionaalse toega. Riigis on Keenia viipekeelel tugev õiguslik tunnustus ning aktiivselt arendatakse KSL-i õpetamise võimalusi, kuid neid tugevaid aluseid ei ole veel suudetud täielikult kujundada ühtseks riiklikuks viipekeeletõlke teenuste süsteemiks. Juurdepääs teenustele sõltub endiselt liiga suurel määral isiklikest kontaktvõrgustikest, organisatsioonide valmisolekust tõlketeenust pakkuda ning inimese võimalusest teenuse eest tasuda.

Eriti oluline kitsaskoht on keskse või laialdaselt kasutatava broneerimisplatvormi puudumine. Nii teenuse kasutajad kui ka tõlgid kirjeldasid, et tõlkide leidmisel tuginetakse sageli isiklikele kontaktidele, otsepöördumistele, organisatsioonidele ja soovitustele. Selline korraldus võib toimida konverentside või ette planeeritud ürituste puhul, kuid ei ole piisav hädaolukordades ega tervishoiu- ja õigussüsteemis. Õigustel põhinev teenustesüsteem eeldab usaldusväärsemaid ja prognoositavamaid võimalusi tõlketeenusele juurdepääsuks.

7.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale

Keenia näide pakub SignUnity kutseõppe õppekava seisukohalt ühe selgeima põhjenduse, miks tuleb eristada Keenia viipekeele (KSL) omandamist viipekeeletõlgi väljaõppest. Õppekava peab tagama tugeva KSL-i oskuse, kuid lisaks tuleb õpetada info töötlemist ja meeldejätmist, sõnumi ümbersõnastamist, viipekeelest kõnekeelde tõlkimist, inglise keele, suahiili ja KSL-i vahelist tõlkimist, eetiliste otsuste tegemist, ametialase rolli piire, tõlketööks ettevalmistumist, meeskonnatõlget, valdkondlikku spetsialiseerumist ning kaugtõlget.

Keenia näide rõhutab ka õpipoisiõppe ja juhendatud praktilise väljaõppe olulisust. Paljud tõlgid märkisid, et on õppinud eelkõige praktiliste kogemuste ja kurtide kogukonnaga suhtlemise kaudu. Selline kogemus on väärtuslik, kuid seda tuleks süsteemselt toetada mentorluse, refleksioonipäevikute, juhendatud ja hinnatava praktika ning kurtidelt teenuse kasutajatelt saadava tagasisidega. Õppekava peaks hõlmama ka vaimse vastupidavuse arendamist, keeruliste töökogemuste järelanalüüsi ja enesehoidu, sest tõlgid töötavad sageli emotsionaalselt nõudlikes olukordades.

7.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused

Keenia esimene prioriteet on tugevdada seost teenustele juurdepääsu õiguse ja teenuste tegeliku osutamise vahel. Selleks on vaja süsteemi, mis ei sõltuks üksnes üksikisikute heast tahtest, mitteformaalsetest võrgustikest või ajutistest lahendustest, vaid tagaks prognoositava juurdepääsu kvalifitseeritud tõlkidele hariduses, tervishoius, avalike teenuste valdkonnas, tööhõives, õigussüsteemis ja hädaolukordades.

Teine prioriteet on parandada tõlkide ettevalmistust pädevuspõhise väljaõppe kaudu. Õppekavas tuleks selgelt eristada viipekeele oskust professionaalsest tõlkepädevusest. Õpe peaks hõlmama keeleoskust, kurtide kultuuri, tõlketehnikaid, eetikat, valdkonnapõhist ettevalmistust, kaugtõlget ja juhendatud praktikat.

Kolmas prioriteet on arendada kvaliteedi tagamise ja vastutuse mehhanisme. Teenuse kasutajatel peavad olema turvalised võimalused tagasiside andmiseks ja probleemidest teatamiseks, samal ajal kui tõlkidele tuleb tagada supervisioon, mentorlus ja pideva erialase enesetäiendamise võimalused. Kestlik süsteem kaitseb nii teenuse kasutajaid

kui ka spetsialiste, määratledes selgelt teenusele esitatavad nõuded ja tagades nende järgimise.

8. Eesti

Eesti esindab süsteemi, kus viipekeeletõlget toetavad suhteliselt tugev õiguslik tunnustus ja professionaalsed raamistikud, kuid teenuste osutamist piirab tõlkide väike arv ja sellest tulenev süsteemi haavatavus. Eesti viipekeel on ametlikult tunnustatud ning riiklik kutsestandard ja kaugtõlketeenus loovad tugeva institutsionaalse aluse nii teenuste kättesaadavusele kui ka valdkonna professionaliseerumisele.

Samas põhjustab uute tõlkide tervikliku ja toimiva väljaõppesüsteemi puudumine jätkuvat kvalifitseeritud spetsialistide nappust. Olemasolevad väljaõppe-, kutse andmise ja erialaorganisatsioonidega seotud struktuurid on killustunud ega moodusta terviklikku viipekeeletõlkide väljaõppe ja professionaalse arengu süsteemi.

Selle tulemusena sõltub teenuste osutamine sageli väikesest arvust kogenud tõlkidest ja isiklikest kontaktvõrgustikest. Seega on süsteem küll toimiv, kuid teenuste kättesaadavuse ja pikaajalise kestlikkuse seisukohalt haavatav.

8.1 Riigi kontekst ja viipekeele olukord

Eesti eristub võrdluses selgelt: suhteliselt tugev õiguslik ja kutsealane raamistik eksisteerib kõrvuti väikese ja seetõttu haavatava tõlkide ringiga. Eesti viipekeel on keeleseaduse alusel tunnustatud iseseisva keelena ning viibeldud eesti keel eesti keele esinemiskujuna. See annab Eestile tugevama formaalse lähtekoha kui riikides, kus viipekeele tunnustamine on puudulik või üksnes kaudselt reguleeritud, ning loob selge aluse keeleliste õiguste tagamiseks, avalikele teenustele juurdepääsuks ja viipekeeletõlke valdkonna professionaliseerimiseks. Eesti õigusaktid võimaldavad kasutada kurtide õppijate õpetamisel nii eesti viipekeelt kui ka viibeldud eesti keelt, luues aluse kakskeelsele ja kaasavale lähenemisele.

Valdkonna professionaliseerumist toetab riiklik kutsesüsteem. Kutsestandard „Viipekeeletõlk, tase 6“ määratleb viipekeeletõlkidele vajalikud pädevused ja nõuded ning loob aluse kutsealase pädevuse tunnustamiseks. Eestis toimib ka tasuta üleriigiline kaugtõlketeenus ning riigil on hästi arenenud digitaalsed avalikud teenused. Mõlemad aitavad parandada teenuste kättesaadavust olukordades, kus silmast silma tõlget on keeruline korraldada.

Need tugevused ei taga siiski automaatselt võrdset juurdepääsu tõlketeenustele. Kõige olulisem struktuurne kitsaskoht on selgelt toimiva tervikliku väljaõppesüsteemi puudumine uutele eesti viipekeele tõlkidele. Tartu Ülikoolis varem tegutsenud viipekeeletõlkide õppeprogramm ei ole enam nähtav vastuvõtuvõimalus ning

olemasolevad osad, nagu keelekursused, Tallinna Ülikooli teadus- ja uurimispädevus, kutse andmise süsteem ning Eesti Viipekeeletõlkide Kutseühing, ei moodusta ühtset ja sidusat väljaõppesüsteemi.

Selle tulemuseks on jätkuv tõlkide nappus väikeses kurtide ja viipekeelt kasutavas kogukonnas, kus teenuste osutamine sõltub sageli piiratud arvust spetsialistidest, keda teenuse kasutajad ja asutused juba tunnevad. Selline väikese süsteemi eripära muudab teenuse paindlikuks ja suhetepõhiseks, kuid samal ajal haavatavaks tõlkide kättesaadavuse, erapooletuse, konfidentsiaalsuse ja pikaajalise kestlikkuse seisukohalt.

8.2 Metoodiline ulatus ja andmestik

Eesti uuringus ühendati küsitlusandmed kvalitatiivse tõendusmaterjali ning riiklike poliitikadokumentide ja haridusvõimaluste kaardistuse kontekstuaalse analüüsiga. Küsitluses osales 19 kurti ja vaegkuuljat teenuse kasutajat ning 7 viipekeeletõlki. Kvalitatiivne osa hõlmas poolstruktureeritud intervjuusid ja fookusrühmi 10 teenuse kasutaja ning 3 tõlgiga. Ligipääsetavuse parandamiseks koostas Learning Library kurtidele ja vaegkuuljatele vastajatele toetavad videomaterjalid, milles küsitluse sisu esitati visuaalses vormis. See aitas vähendada suhtlustakistusi kogukonnas, kus kirjalikud küsimustikud ei pruugi olla kõigile võrdselt ligipääsetavad.

Arvestades Eesti kurtide kogukonna ja viipekeeletõlkide suhteliselt väikest arvu, tuleks valimit käsitleda pigem sihipärase riikliku ülevaatena kui statistiliselt esindusliku uuringuna. Sellele vaatamata esindasid uuringus osalenud tõlgid erineva professionaalse ja isikliku taustaga inimesi, sealhulgas kurte tõlke ning pikaajalise töökogemusega praktikuid, kes tegutsevad meedias, kogukondlikes olukordades, tervishoius ja hariduses.

Uuringu tulemusi analüüsitakse koos poliitika- ja haridusvaldkonna kaardistuse tulemustega, millega need on suures osas kooskõlas. Eriti selgelt ilmnevad tõlkide nappus, teenuste ebaühtlane kättesaadavus ning vajadus selgemate ja sidusama väljaõppe järele.

8.3 Tõlkide vaatenurgad

Tõlgid kirjeldasid töötamist väga erinevates valdkondades, kusjuures eriti sageli tegutseti meedias ja kogukonnaüritustel, tervishoius ning hariduses. Harvem osutati tõlketeenuseid avalikus halduses, tööhõivega seotud olukordades ning õigus- ja kohtusüsteemis. Meedia- ja kultuurivaldkonna suur osakaal on Eesti vastuste puhul tähelepanuväärne: tõlgid ei osale üksnes üksikisikute kohtumistel, vaid aitavad tagada ka avaliku teabe ja kogukondlike sündmuste ligipääsetavust, mis laiendab tõlgi rollis vajalike pädevuste ringi. Väikeses süsteemis võib üks ja sama tõlk töötada näiteks koolikohtumisel, arstivisiidil, kultuuriüritusel ja veebipõhisel infoseminaril. See rõhutab

vajadust laiapõhjalise ja eri valdkondade eripärasid arvestava väljaõppe järele, mis ei piirdu üksnes hea keeleoskusega.

Vastanute ettevalmistuspraktikad olid suhteliselt põhjalikud. Need hõlmasid tõlkeülesande konteksti ja eesmärgi täpsustamist, taustainfo läbitöötamist, terminoloogia ettevalmistamist ning eelnevat suhtlust klientidega. Samal ajal on tõlkide professionaalne ettevalmistus killustunud: tõlkepädevus on kujunenud formaalse hariduse, kutsekvalifikatsiooni, mitteformaalse õppe ja praktilise kogemuse kombinatsioonina ning enamik vastanutest kirjeldas oma esmast ettevalmistust ebapiisavana. Nende nimetatud puudujäägid olid järjepidevad ja praktilise iseloomuga: puudub ühtne õppekava või aktiivselt toimiv väljaõppeprogramm, ebapiisavalt käsitletakse eri olukordades kasutatavaid tõlketehnikaid, napib praktika- ja mentorlusvõimalusi ning täiendamist vajavad digi- ja kaugtõlkeoskused ning erialase terminoloogia tundmine.

Eetilisi probleeme kirjeldati tõlketöö tavapärase osana. Kõige sagedamini puudutasid need ametialase rolli piire, näiteks olukordi, kus tõlgilt oodatakse enamat kui üksnes tõlkimist. Sellele järgnesid konfidentsiaalsusega seotud küsimused, mis on eriti tundlikud väikeses kogukonnas, kus tõlgid, teenuse kasutajad ja nende pereliikmed võivad üksteist tunda, ning erapooletuse ja huvide konfliktidega seotud probleemid. Tõlgid toetuvad suuresti kolleegidega juhtumite arutamisele ning võimaluse korral supervisioonile, kuid süsteemne ametialane tugi eetiliste küsimuste lahendamiseks ei ole veel piisavalt välja kujunenud.

Kaugtõlget peeti kasulikuks juhul, kui tehnoloogia toimib usaldusväärselt, kuid selle kasutamist piiravad tehnilised probleemid, vähene ettevalmistusaeg ja konfidentsiaalsusega seotud küsimused. Üks vastaja kirjeldas ka tehnoloogiaga seotud ärevusest tulenevat täiendavat vaimset koormust. Üldiselt hindasid tõlgid teenuse kvaliteeti heaks olukordades, kus tõlk on kättesaadav ja saanud tööks piisavalt valmistuda. Süsteemi tervikuna kirjeldati aga haavatavana: selle tugevuseks on kogenud ja pühendunud spetsialistid, kuid struktuurne alus on nõrk.

8.4 Teenuse kasutajate vaatenurgad

Kurdid ja vaegkuuljad teenuse kasutajatena märkisid, et vajavad tõlketeenust paljudes eluvaldkondades, kõige sagedamini tervishoius, sellele järgnesid avalik haldus ja avalikud teenused, sotsiaalteenused, haridus, tööhõive ning kultuurielus osalemine. Kasutajate jaoks ei ole tõlketeenus täiendav tugiteenus, vaid võrdse osalemise eeltingimus oma õiguste kasutamisel ning juurdepääsul teenustele, tervishoiule, tööelule ja kogukondlikule tegevusele. Tõlketeenust tellitakse organisatsioonide või koordinaatorite kaudu, avalike teenuste kanalite vahendusel või, eriti väiksemates kogukondades, otse tõlkidega ühendust võttes. Viimane võimalus on küll praktiline, kuid muudab teenusele juurdepääsu sõltuvaks isiklikest kontaktvõrgustikest.

Teenuse kasutajate tagasisidest tõuseb kõige selgemalt esile tõlkide kättesaadavuse, mitte nende töö kvaliteedi probleem. Kuigi enamik kasutajaid kirjeldas teenust vähemalt sageli kättesaadavana, märkis märkimisväärne osa vastanutest, et tõlketeenusele pääseb ligi vaid mõnikord või harva. Peamiste põhjustena nimetati tõlkide nappust, vajadust broneerida teenus pikalt ette ning ebaselget teavet selle kohta, kuidas tõlketeenust tellida. Ettetellimine on võimalik planeeritud kohtumiste puhul, kuid muutub oluliseks takistuseks kiireloomulistes tervishoiuolukordades, haldustähtaegade puhul ja hädaolukordades.

Seevastu kasutajate hinnang tõlkidele endile oli üldiselt positiivne. Enamik vastanutest leidis, et neid koheldakse lugupidavalt, neile edastatav teave on selge ja arusaadav ning nad saavad usaldada tõlkidele konfidentsiaalset teavet. Paljud märkisid ka, et tõlgid oskavad hästi kohanduda kasutajate individuaalsete suhtlusvajadustega. Teenuse kasutajate kogemused peegeldavad seega tõlkide endi hinnanguid: Eestis on pädev ja usaldusväärne tõlkide ring, kuid see on liiga väike ning teenuste kättesaadavus ei ole kõikjal ja igas olukorras piisavalt tagatud.

8.5 Läbivad probleemid ja kitsaskohad

Eesti keskne läbiv probleem on lõhe tugeva õigusliku tunnustamise ja selle igapäevase rakendamise vahel. Eesti viipekeele tunnustamise ja riikliku kutsestandardi olemasoluga ei kaasne veel tõlketeenuse garanteeritud kättesaadavust kõigis valdkondades ja piirkondades. Kõige olulisem kitsaskoht on pigem struktuurne kui korralduslik: toimiva väljaõppesüsteemi puudumisest tingitud kvalifitseeritud tõlkide nappus vähendab õigusliku tunnustamise praktilist mõju ning avaldab olemasolevatele tõlkidele pidevat survet. Paremad broneerimissüsteemid, selgem teave ja tõhusam koordineerimine aitaksid küll teenuste kättesaadavust parandada, kuid need ei asenda vajadust taastada toimiv tee uute spetsialistide jõudmiseks viipekeeletõlgi kutsealale.

Pädevuse ja väljaõppega seotud puudujäägid läbivad kogu uuringu tulemusi. Ebapiisavalt on käsitletud tõlketehnikaid, spetsialiseeritud terminoloogiat, praktilist väljaõpet, mentorlust ja kaugtõlget. Eetilised ja professionaalsed küsimused, eelkõige ametialase rolli piirid ning konfidentsiaalsus väikeses kogukonnas, kerkivad korduvalt esile nii tõlkide kui ka teenuse kasutajate kogemustes. See osutab vajadusele tõlkide väljaõppe kõrval suurendada ka asutuste ja teenuse kasutajate teadlikkust tõlgi rollist ja professionaalse tõlketeenuse põhimõtetest.

Kuigi kaugtõlge on Eesti kontekstis oluline ja väärtuslik võimalus, ei toeta seda veel piisavalt süsteemne ettevalmistus, ühtsed standardid ega eetilised juhised. Seetõttu on oht, et kaugtõlge jääb üksnes osaliseks lahenduseks teenuste kättesaadavuse parandamisel, selle asemel et kujuneda täielikult välja arendatud professionaalseks teenusemudeliks.

8.6 Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekavale

Eesti uuringu tulemuste kõige olulisem järeldus on vajadus aktiivse, struktureeritud ja pädevuspõhise viipekeeletõlkide väljaõppesüsteemi järele, mis ühendaks riigis juba olemasolevad tugevused – viipekeele õigusliku tunnustamise, kutsestandardi, teadus- ja uurimispädevuse ning erialaorganisatsioonide tegevuse – üheks sidusaks teekonnaks alates keeleõppest kuni kutse omandamise ja pideva erialase arenguni. SignUnity õppekava seisukohalt kinnitab Eesti näide, et väljaõpe peab ulatuma keeleoskusest märksa kaugemale. See peaks ühendama kõrgtasemel eesti viipekeele ja eesti keele oskuse tõlketeooria ja eri modaalsuste tõlketehnikate, ettevalmistusmeetodite, valdkonnapõhise terminoloogia, kurtide kultuuri, kutse-eetika, kaugtõlke ning juhendatud praktikaga.

Praktika, mentorlus ja pädevuse hindamine peaksid olema õppekava kesksed osad, sest suur osa praegusest professionaalsest pädevusest on kujunenud praktilise kogemuse kaudu. Selline kogemus on küll väärtuslik, kuid ei asenda süsteemset kvaliteedi tagamist. Eetikat tuleks õpetada pideva ja praktilise otsustusprotsessina, mis on lõimitud erinevatesse tõlkevaldkondadesse, mitte üksnes eraldiseisva teoreetilise moodulina.

Arvestades Eestis toimivat üleriigilist kaugtõlketeenust, peaks digi- ja kaugtõlge olema õppekavas oluline eraldiseisev valdkond. See peaks hõlmama digiplatvormide kasutamist, visuaalset suhtlust, privaatsust ja andmekaitset, tehniliste probleemidega toimetulekut ning veebipõhise tööga kaasneva väsimuse juhtimist.

Uuringu tulemused näitavad ka, et üksnes tõlkide väljaõppest ei piisa. Teenuse kasutajad ja asutused vajavad samuti ligipääsetavat ja selget teavet selle kohta, kuidas tõlketeenust tellida ning kuidas tõlgiga koostööd teha. Õppekava kujundamisse tuleks kaasata nii kurtide kogukonna liikmeid kui ka kogenud viipekeeletõlke, et väljaõpe lähtuks tegelikest suhtlusvajadustest ja praktilistest töökogemustest.

8.7 Riigipõhised prioriteetsed soovitused

Eesti esimene prioriteet on luua või taastada aktiivne, struktureeritud ja pädevuspõhine viipekeeletõlkide väljaõpe, mis oleks kooskõlas kutsestandardiga ning hõlmaks praktilist väljaõpet ja mentorlust. Õpitee peaks pakkuma arenguvõimalusi nii valdkonda sisenevatele õppijatele kui ka juba tegutsevatele tõlkidele, kes vajavad oma pädevuste edasist arendamist.

Teine prioriteet on suurendada väljaõppinud tõlkide arvu ja parandada teenuste kättesaadavust. Tõlkide nappuse leevendamiseks on vajalik pikaajaline investeerimine väljaõppesse. Paralleelselt tuleks tugevdada teenuste koordineerimist, pakkuda kasutajatele selgemat teavet tõlketeenuse tellimise kohta ning kaardistada ja toetada teenuste kättesaadavust väljaspool suuremaid linnakeskusi.

Kolmas prioriteet on tugevdada pideva erialase enesetäiendamise ja supervisiooni süsteemi, tagades praktiseerivatele tõlkidele regulaarse juurdepääsu täienduskoolitustele, kolleegidega õppimise võimalustele ja supervisioonile. Need peaksid hõlmama eetikat, spetsialiseeritud terminoloogiat, kaugtõlget, ametialase rolli piire ja enesehoidu. Sellega tihedalt seotuna tuleks digi- ja kaugtõlge lõimida nii väljaõppesse kui ka teenusestandarditesse ning töötada välja juhised tehnilise kvaliteedi, visuaalse suhtluse, konfidentsiaalsuse ja andmekaitse kohta.

Neljas prioriteet on suurendada teenuse kasutajate ja asutuste teadlikkust tõlkeprotsessist ning kaasata õppekava kujundamisse kurtide kogukonna liikmeid ja kogenud viipekeeletõlke. Nii on võimalik tagada, et eesti viipekeele õigusliku tunnustamisega kaasneks igapäevaelus ka usaldusväärne ja kvaliteetne juurdepääs suhtlusele.

9. Riikidevaheline võrdlev analüüs

Riikidevaheline analüüs näitab, et viipekeeletõlke teenused arenevad nelja põhielemendi koosmõjus: viipekeele õiguslik tunnustamine, tõlkide väljaõpe, teenuste korraldus ja kutsealane vastutus. Riik võib olla tugev ühes valdkonnas, kuid nõrgem teises. Saksamaa ja Eesti näited kinnitavad, et tugev õiguslik ja professionaalne taristu võib eksisteerida samaaegselt teenuste kättesaadavuse probleemidega. Horvaatia näitab, et õiguslikult tagatud õigused ja reguleeritud teenusekategooriad ei loo automaatselt terviklikku viipekeeletõlkide väljaõpet. Etioopia puhul ilmneb, et spetsiaalse professionaalse õpitee puudumisel jääb tõlketeenuste süsteem haavatavaks ja koondub vaid üksikutesse valdkondadesse. Ghana ja Keenia näited omakorda näitavad, et hästi nähtav ja mitmekesine viipekeeleõppe süsteem võib eksisteerida ka ilma täielikult ühtlustatud riikliku sertifitseerimis- ja teenuste osutamise süsteemita.

Üks selgemaid riikideüleseid järeldusi on korduv ebakõla tõlketeenuste nõudluse ja kättesaadavuse vahel. Eri riikide kasutajad kirjeldavad olukordi, kus tõlki ei ole võimalik saada, tõlk hilineb, teenus on liiga kallis, tõlgil puudub vajalik valdkondlik spetsialiseerumine või ei sobi ta konkreetsesse olukorda. Tõlgid omakorda kirjeldavad liiga lühikese etteteatamisega tellimusi, ettevalmistusmaterjalide puudumist, kehva koordineerimist, ebaselgeid broneerimissüsteeme, ebapiisavat tasustamist või kehvasid töötingimusi ning asutuste vähest arusaamist tõlgi rollist. Mõlema rühma kogemused viivad sama järelduseni: juurdepääs tõlketeenustele peab olema süsteemselt korraldatud. Õigustel põhinev tõlketeenuste süsteem ei saa tugineda peamiselt isiklikele kontaktidele ega viimase hetke kokkulepetele.

Teine riikideülene järeldus on, et kriitilise tähtsusega tõlkevaldkonnad on järjepidevalt ebapiisavalt arenenud. Tervishoid, õigus- ja kohtusüsteem, hädaolukorrad, tööhõive ning kõrgharidus kerkivad korduvalt esile keeruliste valdkondadena. Need nõuavad spetsiifilise terminoloogia tundmist, eetilist otsustusvõimet ja menetlusprotsesside

mõistmist. Samuti võivad neis tehtud vigadel olla tõsised tagajärjed. Ebatäpne tõlge avalikul üritusel võib vähendada inimese osalemisvõimalusi, kuid ebatäpne tõlge tervishoius või õigussüsteemis võib mõjutada inimese tervist, teadlikku nõusolekut, vabadust või õigusi. Seetõttu peab kutseõppe õppekava sisaldama kohustuslikku valdkonnapõhist väljaõpet, mitte käsitlema kogu tõlkimist ühe üldise oskusena.

Kolmas oluline järeldus puudutab eetikat. Kõigis riikides kirjeldavad nii teenuse kasutajad kui ka tõlgid probleeme, mis on seotud rollide ebaselguse, konfidentsiaalsuse, sõnumi sisu muutmise, liigse kokkuvõtete tegemise, asutuste surve ja ametialaste piiride ebaselgusega. Eetika ei ole tõlketeenuse kõrvaline aspekt, vaid selle kvaliteedi ja usaldusväärsuse keskne osa. Uuringu tulemused näitavad, et eetilised probleemid ei teki sageli mitte tõlkide halbade kavatsuste tõttu, vaid seetõttu, et süsteemides ei ole rollid piisavalt selgelt määratletud, praktikuid piisavalt koolitatud, asutusi teavitatud ega loodud supervisiooni- ja kaebuste esitamise mehhanisme.

Neljas järeldus puudutab erinevust viipekeele õppimise ja viipekeeletõlgi väljaõppe vahel. See eristus tuleb eriti selgelt esile Etioopias, Ghanas ja Keenias, kuid on oluline kõigis riikides. Viipekeele oskus ei tähenda veel valmisolekut professionaalseks tõlketööks. Professionaalne tõlkimine nõuab info töötlemise ja meeldejätmise oskust, sõnumi ümbersõnastamist, täpsust ja terviklikkust, viipekeelest kõnekeelde tõlkimist, vestlusvoorude juhtimist, ettevalmistust, eetiliste otsuste tegemist ning võimet kohanduda konkreetse olukorraga. Tulevases kutseõppe õppekavas tuleb see erinevus algusest peale selgelt esile tuua.

Viies järeldus puudutab kurtide kogukondade rolli. Kurtide kogukonna kaasamine toimub riigiti erineval viisil, kuid see ei ole alati süsteemselt lõimitud õppekavade kujundamisse, tõlkide pädevuse hindamisse, poliitikakujundamisse ega kvaliteedi tagamisse. See on oluline kitsaskoht. Viipekeeletõlkide väljaõpe, mille keskmes ei ole kurtide inimeste kogemused ja vajadused, võib tahtmatult taastoota kuuljate juhitud asutuste arusaamu ligipääsetavusest. Kurdid spetsialistid ja nende organisatsioonid peaksid olema kaasatud õpetajate, mentorite, hindajate, õppekavade koostajate ja kvaliteedi hindajatena.

Digi- ja kaugtõlge on kujunemas oluliseks riikideüleseks prioriteediks. Mõnes riigis on see juba osa tavapärasest teenuse osutamisest ning muutus eriti nähtavaks COVID-19 pandeemia ajal ja järel. Väljaõpe ja standardid ei ole aga selle arenguga samas tempos edasi liikunud. Kaugtõlge muudab visuaalse kontakti, suhtluse, konfidentsiaalsuse, töökoormuse ja tehnilise töökindlusega seotud tingimusi. Samas loob see uusi võimalusi tõlketeenuse pakkumiseks maapiirkondades ja piirkondades, kus teenused on muidu piiratud. Tasakaalustatud õppekava peaks seetõttu käsitlema nii kaugtõlke võimalusi kui ka selle piiranguid.

9.1 Riiklike süsteemide võrdlev tüpoloogia

Süsteemi tüüp	**Seda tüüpi esindavad riigid**	**Analüütiline tähendus**
Arenenud formaalne väljaõpe koos jätkuvate rakendusprobleemidega	Saksamaa	Formaalsed ülikoolitasemel õpiteed ja professionaalsed struktuurid on olemas, kuid teenuste kättesaadavus, spetsialiseerumine, asutuste teadlikkus ja teenuste koordineerimine vajavad endiselt parandamist.
Õiguslik tunnustus koos piiratud või killustunud väljaõppega	Horvaatia ja Eesti	Õigused ja standardid on olemas, kuid väljaõppevõimalused või terviklik viipekeeletõlkide haridussüsteem ei ole piisavalt nähtavad, kättesaadavad või standarditud.
Kujunev professionaliseerumine suure ühiskondliku vajaduse tingimustes	Etioopia	Vajadus tõlketeenuste järele on selgelt olemas, eriti hariduses, kuid spetsiaalsed professionaalsed õpiteed ja akrediteerimissüsteem on endiselt vähe arenenud.
Paljulubav haridussüsteem, mis vajab riiklikku ühtlustamist	Ghana ja Keenia	KSL-i ja GSL-i õppealgatused on olemas, kuid sertifitseerimine, standardid, spetsialiseeritud ettevalmistus ja teenuste koordineerimine ei moodusta veel terviklikku süsteemi.

Ülaltoodud tüpoloogia on analüütiline, mitte hinnanguline. Selle eesmärk ei ole järjestada riike teenuste kvaliteedi või arengutaseme järgi, vaid tuua esile iga riigi viipekeeletõlke teenuste süsteemi kujundav tugevuste ja kitsaskohtade kombinatsioon. Iga süsteemitüüp eeldab erinevaid reformiprioriteete ja erinevaid lähtekohti kutseõppe õppekava kohandamiseks.

Saksamaa positsioon arenenud formaalse väljaõppega, kuid jätkuvate rakendusprobleemidega süsteemina tähendab, et reformid peaksid keskenduma eelkõige spetsialiseeritud teenuste arendamisele, teenuste koordineerimisele ja asutuste teadlikkuse suurendamisele, mitte baastaseme väljaõppe loomisele nullist. Olemasolevad ülikooliprogrammid pakuvad tugevat professionaalset alust, kuid ei lahenda automaatselt juurdepääsuprobleeme tervishoius, õigussüsteemis või hädaolukordades ega taga, et asutused oskaksid tõlkidega tõhusalt koostööd teha.

Horvaatiat ja Eestit ühendab asjaolu, et nende õiguslikud ja regulatiivsed raamistikud on arenenud kiiremini kui praegune väljaõppe taristu. Horvaatias loob suhtlusvahenduse õiguslik raamistik aluse õigusele teenust saada, kuid väljaõpe on endiselt suuresti mitteformaalne ning oma ulatuselt liiga piiratud, et valmistada tõlke täielikult ette kõigiks töövaldkondadeks. Eestis loovad riiklik kutsestandard ja eesti viipekeele õiguslik tunnustamine tugeva institutsionaalse aluse, kuid selgelt toimiva tervikliku

viipekeeletõlkide väljaõppe puudumine põhjustab jätkuvat tõlkide nappust, mis vähendab nende formaalsete struktuuride praktilist mõju.

Etioopia esindab konteksti, kus valdkonna professionaliseerumine on alles varases kujunemisjärgus. Tõlketeenused on kõige nähtavamad hariduses, kuid laiem professionaalne süsteem, sealhulgas spetsiaalne väljaõpe, sertifitseerimine, eetikaraamistikud ja teenuste kättesaadavus eri valdkondades, on endiselt vähe arenenud. See ei tähenda, et areng puuduks. Kaasava hariduse struktuurid on loonud aluse viipekeelealase teadlikkuse kasvuks ja mõningase tõlkepraktika kujunemiseks. Üleminek üldisest teadlikkusest professionaalse pädevuseni eeldab aga spetsiaalset õppekava ja institutsionaalseid investeeringuid.

Ghanat ja Keeniat ühendab paljulubav, kuid veel mittetäielik süsteem. Mõlemas riigis on olemas nähtavad ülikooli- ja diplomitasemel viipekeeleõppe algatused, põhiseaduslik või poliitikatasandi tunnustus ning aktiivsed kurtide kogukonna võrgustikud. Puudu on aga neid elemente ühendav terviklik riiklik struktuur: standarditud sertifitseerimine, kvaliteedi tagamine, spetsialiseeritud ettevalmistus tervishoiu- ja õigusvaldkonnas töötamiseks ning teenuste osutamise koordineerimine. Mõlema riigi peamine väljakutse ei ole seega süsteemi loomine nullist, vaid olemasolevate elementide ühtlustamine, sidumine ja tugevdamine.

9.2 Ühised struktuursed takistused

Riikideüleseid ühiseid takistusi tuleks käsitleda pigem omavahel seotud ahelana kui eraldiseisvate probleemidena. Kui väljaõpe on puudulik, muutub tõlkide pädevus ebaühtlaseks. Kui pädevus on ebaühtlane, ei saa asutused ega teenuse kasutajad olla kindlad, kellel on professionaalseks tõlketööks vajalik kvalifikatsioon. Kui sertifitseerimissüsteem on nõrk, on keeruline rakendada tõhusat kvaliteedi tagamist. Kui broneerimissüsteemid on halvasti korraldatud, ei ole võimalik isegi kvalifitseeritud tõlke tõhusalt rakendada. Kui rahastamismehhanismid on ebaselged või puuduvad, võib teenuse hind välistada osa kasutajaid. Kui kurtidel teenuse kasutajatel puuduvad turvalised ja ligipääsetavad võimalused kaebuste esitamiseks, võivad puudulikud tööpraktikad jätkuda ilma selge vastutuseta. Selline seoste ahel näitab, miks reformid peavad olema süsteemsed ja koordineeritud, mitte piirduma üheski riigis vaid ühe eraldiseisva meetmega.

See struktuurne ahel on nähtav kõigis kuues riigis, kuigi erineval kujul. Saksamaal katkeb ahel eelkõige teenuste koordineerimise ja spetsialiseeritud tõlkide rakendamise tasandil: väljaõpe on olemas, kuid broneerimine, ettevalmistus ja asutuste arusaam tõlgi rollist on endiselt ebapiisavad. Horvaatias on peamine kitsaskoht väljaõppe standardimine: õiguslik tunnustus on olemas, kuid haridussüsteem ei taga järjepidevalt tõlkide ettevalmistamist kõigiks professionaalse töö nõudmisteks. Eestis on keskne probleem tõlkide järelkasv: tunnustus ja standardid on olemas, kuid kutsealale ei sisene piisavalt

väljaõppinud tõlke, et rahuldada olemasolevat nõudlust. Etioopias on see ahel alles varasemas kujunemisjärgus, sest nii väljaõppe taristu kui ka sertifitseerimissüsteemid on alles arendamisel. Ghanas ja Keenias ilmneb peamine kitsaskoht riikliku ühtlustamise tasandil: üksikute õppeprogrammide ja algatuste näol on vajalikud elemendid olemas, kuid need ei ole veel ühendatud terviklikuks riiklikuks sertifitseerimise, kvaliteedi tagamise ja teenuste rahastamise süsteemiks.

Teine ühine struktuurne takistus on tõlketöö ebapiisav tunnustamine professionaalse tööna. Kõigis kuues riigis kirjeldavad tõlgid puudulikke ettevalmistustingimusi, ebaselgeid lepingutingimusi, ebapiisavat tasustamist, meeskonnatõlke võimaluste puudumist ning vähest institutsionaalset tuge. Need töötingimused ei ole teenuse kasutajate juurdepääsust eraldiseisev küsimus. Kui tõlgid töötavad kehvades tingimustes, neil puuduvad ettevalmistusmaterjalid, tasu on ebapiisav, pikkade või keeruliste tõlkeülesannete puhul puudub meeskonnatugi ning professionaalse tagasiside saamiseks ei ole toimivaid mehhanisme, kannatab otseselt ka tõlke kvaliteet. Õigustel põhinevas teenustesüsteemis tuleb seetõttu õiglasi töötingimusi käsitleda kvaliteedi tagamise osana, mitte üksnes tõlkide eraldiseisva kutsealase küsimusena.

Kolmas struktuurne takistus on teenuste koondumine linnakeskustesse ja suurematesse linnadesse. Kõigis käsitletud riikides on juurdepääs tõlkidele märgatavalt parem pealinnades ja suuremates linnapiirkondades, kus paiknevad suurema tõenäosusega koolitusasutused, kurtide organisatsioonid, tõlgid ja teenuseosutajad. Horvaatias on teenused paremini kättesaadavad Zagrebis ja teistes suuremates keskustes. Saksamaal erineb juurdepääs märkimisväärselt liidumaade ja linnade lõikes. Etioopias, Keenias ja Ghanas on erinevused linna- ja maapiirkondade vahel eriti suured ning maapiirkondades elavatel kurtidel puudub sageli reaalne juurdepääs professionaalsele tõlketeenusele. Eestis leevendab riigi väiksus seda probleemi mõnevõrra, kuid üleriigilise kaugtõlketeenuse arendamise üheks eesmärgiks on olnud just geograafiliste juurdepääsutakistuste vähendamine. Tulevaste kutseõppeprogrammide pakkumisel tuleks seetõttu kaaluda kombineeritud, piirkondlikke ja kaugõppe võimalusi, et parandada nii väljaõppe kui ka teenuste kättesaadavust kõigis käsitletud riikides.

10. Tuvastatud head praktikad

Riikide kohta kogutud andmed ei kirjelda üksnes kitsaskohti ja takistusi. Kõigis kuues riigis ilmnes ka olulisi häid praktikaid, mida tuleks tunnustada, tugevdada ning võimaluse korral kohandada kasutamiseks ka teistes riikides.

Saksamaa näide toob esile formaalse ülikoolipõhise viipekeeletõlkide väljaõppe väärtuse, kus õppetööga on süsteemselt ühendatud praktiline väljaõpe ja praktika. Kuigi teenuste kättesaadavuse ja koordineerimisega seotud probleemid püsivad, loovad ülikooliprogrammid tugeva aluse professionaalse identiteedi, kõrgetasemelise pädevuse ja valdkondliku spetsialiseerumise kujunemiseks. Saksamaa näitab, et tõlkide

kõrgharidustasemel väljaõpe on teostatav ning võimaldab ette valmistada tugeva teoreetilise ja praktilise ettevalmistusega spetsialiste, isegi kui nende pädevuse järjepidevaks rakendamiseks teenuste osutamisel on vaja täiendavaid süsteemseid reforme.

Horvaatia näide toob esile õiguslikult reguleeritud suhtlusvahenduse süsteemi väärtuse, mis loob selge aluse õigusele teenust saada. Horvaatia õiguslik ja regulatiivne raamistik tähendab, et kurtidel ja vaegkuuljatel on formaalne õigus suhtlustoele erinevates olukordades ning see loob aluse, millele saab rajada tugevama väljaõppe ja kvaliteedi tagamise süsteemi. Horvaatia näide kinnitab ka, et mitteformaalne väljaõpe võib olla süsteemi arendamisel sobiv lähtepunkt, isegi kui seda tuleb aja jooksul tugevdada ja formaliseerida.

Etioopia näide rõhutab kaasava hariduse struktuuride tähtsust tõlketeenuste alase teadlikkuse ja esmase teenusevõimekuse kujundamisel. Kuigi täielikult professionaliseeritud õpiteed veel ei ole, näitab Etioopia haridusvaldkonnas tehtav töö, et viipekeele kasutamine koolides ja eripedagoogika õppeprogrammides võib luua aluse kogukondlike teadmiste, praktikute kogemuste ja institutsionaalse teadlikkuse arenguks, mis omakorda toetab valdkonna edasist professionaliseerumist. Seega ei iseloomusta Etioopia olukorda üksnes puudujäägid, vaid ka juba tehtud oluline alustöö, millele saab tulevikus tugineda.

Ghana näide toob esile ülikooli- ja diplomiprogrammide väärtuse Ghana viipekeele õpetamise ja tõlkidega seotud väljaõppe institutsionaliseerimisel. University of Education, Winneba ja University of Cape Coasti programmid näitavad, et viipekeele ja viipekeeletõlkega on võimalik tulemuslikult tegeleda formaalses akadeemilises keskkonnas ka enne tervikliku riikliku sertifitseerimissüsteemi väljakujunemist. Viipekeele lisamine õendusõppe õppekavadesse näitab omakorda, et valdkonnapõhist viipekeele- ja suhtlusalast teadlikkust saab lõimida ka teiste kutsealade väljaõppesse, mitte üksnes viipekeeletõlkide haridusse.

Keenia näide rõhutab põhiseadusliku tunnustamise tähtsust professionaalse arengu alusena koos laialdase ja aktiivse Keenia viipekeele õppekeskkonnaga. Keenia viipekeele põhiseaduslik tunnustamine loob tugeva õigustel põhineva aluse, samas kui erinevad väljaõppevõimalused, sealhulgas KISE, ülikooliprogrammid, kogukonnapõhine õpe ja St. Paul's University diplomiprogramm, näitavad, et mitu õpiteed võivad eksisteerida paralleelselt ja toetada kasvava tõlkide kogukonna kujunemist. Keenia uuring toob esile ka kurtide kogukonna kaasamise väärtuse tõlkide professionaalses arengus ning tugevate kurtide organisatsioonide rolli teenuste kättesaadavuse parandamisel ja huvikaitses.

Eesti näide toob esile riikliku kutsestandardi ja avalikult rahastatud kaugtõlketeenuse väärtuse. Kutsestandard loob selge ja ühtlustatud raamistiku sellele, mida tõlgid peavad teadma ja oskama, ning loob seeläbi aluse kutse andmisele, pädevuse hindamisele ja pidevale erialasele arengule. Kaugtõlketeenus näitab, et digitaalse ligipääsetavuse

lahendusi on võimalik lõimida riiklikku avalike teenuste süsteemi, parandades juurdepääsu eelkõige olukordades, kus silmast silma tõlget on keeruline korraldada.

Kõiki riike ühendav hea praktika on kurtide organisatsioonide ja kogukondlike võrgustike kaasamine teenustele juurdepääsu, väljaõppesse ja huvikaitsesse. Kõigis kuues riigis aitavad aktiivsed kurtide organisatsioonid sageli teenuse kasutajatel mõista, kuidas tõlketeenust tellida, leida sobivaid spetsialiste ja saada teavet oma õiguste kohta. Samuti toetavad need organisatsioonid tõlkide kultuurilise pädevuse ja terminoloogia arengut ning aitavad tagada, et teenustesüsteemid arvestaksid kurtide ja vaegkuuljate tegelike vajadustega. Seda rolli tuleks senisest enam formaliseerida ja rahastada, mitte jätta üksnes kogukonna vabatahtliku panuse kanda.

Veel üks mitmes riigis ilmnenud hea praktika on formaalset õpet ja kogukondlikku kogemust ühendavate õpiteede kasutamine. Eelkõige Keenia ja Ghana tõlgid kirjeldasid, kuidas nad olid enne formaalset väljaõpet või sellega paralleelselt õppinud pikaajalise suhtluse kaudu kurtide kogukonnaga. Sellist süvenemist kogukonna keele- ja kultuurikeskkonda peeti oluliseks tegeliku suhtluspädevuse ja kultuuriteadlikkuse kujunemisel. Samas näitavad uuringu tulemused, et üksnes kogukondlikust kogemusest ei piisa. See peab olema seotud struktureeritud professionaalse väljaõppega, mis hõlmab eetikat, tõlketeooriat, praktilise pädevuse hindamist ja valdkondlikku spetsialiseerumist. Kogukonnapõhine õpe annab suurima väärtuse siis, kui see on lõimitud laiemasse professionaalsesse õppekavasse, mitte ei asenda formaalset väljaõpet.

Kaugtõlge, eriti juhul, kui seda toetatakse avalikult ja rakendatakse läbimõeldult, on samuti hea praktika, millel on potentsiaali laiemaks kasutamiseks kõigis kuues riigis. Eesti üleriigiline kaugtõlketeenus näitab, milliseid võimalusi loob digitõlke käsitlemine avaliku ligipääsetavuse taristu osana, mitte üksnes hädaabilahenduse või mitteametliku alternatiivina. Sarnased lahendused võiksid parandada teenuste kättesaadavust Horvaatia, Keenia, Ghana ja Etioopia maa- ja äärealadel, kus geograafiline kaugus on oluline takistus. Samas näitavad kõigi riikide kogemused järjepidevalt, et kvaliteetse teenuse tagamiseks peavad kaugtõlget toetama asjakohane väljaõpe, tehnilised standardid ja eetilised juhised. Vastasel juhul võib sellest kujuneda silmast silma tõlke madalama kvaliteediga alternatiiv.

Positiivse arenguna saab esile tuua ka kutsestandardite kujunemise mitmes riigis. Eesti riiklik kutsestandard, Saksamaal arendatavad väljaõppestandardid ning Keenias ja Ghanas toimuvad arutelud sertifitseerimise üle näitavad, et riigid tegelevad aktiivselt professionaalse tõlkepädevuse määratlemise ja selle tunnustamise viisidega. Standardite väärtus suureneb märkimisväärselt, kui need on seotud ligipääsetavate väljaõppe võimaluste, praktiliste hindamissüsteemide, sertifitseerimisprotsesside, pideva erialase enesetäiendamise ning kaebuste esitamise mehhanismidega. Kui standardite saavutamiseks puuduvad reaalselt kättesaadavad võimalused, võivad need

jääda praktiliste süsteemiarenduse vahendite asemel üksnes soovituslikeks dokumentideks.

11. Mõju väljaõppele ja kutseõppe õppekava arendamisele

SignUnity kutseõppe õppekava seisukohalt on kõige olulisem järeldus, et viipekeeletõlkide väljaõpe peab olema pädevuspõhine, mitte keskenduma üksnes õppesisu läbimisele. Sisupõhine õppekava loetleb teemad, mida õppe käigus käsitletakse, samas kui pädevuspõhine õppekava määratleb, mida õppija peab pärast õppe läbimist suutma teha. Kõigi riikide uuringutulemused näitavad, et teenuse kasutajad vajavad tõlke, kes tulevad toime reaalsetes tööolukordades, mitte üksnes neid, kes on läbinud ettenähtud õppemoodulid. Seetõttu peaksid arendatavad pädevused hõlmama viipekeele mõistmist ja väljendusoskust, suulise ja kirjaliku keele oskust, sõnumi analüüsimist ja ümbersõnastamist, mälu, tõlke ajalise nihke juhtimist, viipekeelest kõnekeelde tõlkimist, täpsust ja terviklikkust, eetiliste otsuste tegemist, ettevalmistust, meeskonnatööd ning oskust kohanduda erinevate olukordadega.

Õppekava peaks algama tugeva keelelise ja kultuurilise aluse loomisega. Riikliku viipekeele valdamine on vältimatu, kuid sellega peavad kaasnema teadmised kurtide kultuurist, kurtide ajaloost, kogukonna mitmekesisusest ja õigustel põhinevatest lähenemisviisidest. Tõlgid ei vahenda üksnes keeli, vaid tegutsevad ka erinevate kultuuriliste ja institutsionaalsete keskkondade vahel. Ilma kurtide kultuuri tundmiseta võivad tõlgid tahtmatult taastoota kuuljakeskseid eeldusi isegi siis, kui nende keeleoskus on tehniliselt heal tasemel.

Õppekava teine põhisuund peaks olema tõlketeooria ja praktiline tõlkeõpe. Õppijad peavad mõistma tõlkimist kui kognitiivset, keelelist ja sotsiaalset tegevust. Nad peaksid harjutama järeltõlget, sünkroontõlget, vajaduse korral kirjaliku teksti suulist või viibeldud tõlkimist, viipekeelest kõnekeelde tõlkimist, kõnevoorude juhtimist, suhtlustõrgete lahendamise strateegiaid, täpsustamist ja meeskonnatõlget. Neid oskusi ei ole võimalik omandada üksnes loengute kaudu, vaid need eeldavad korduvat praktilist harjutamist, videosalvestiste analüüsi, tagasisidet, simulatsioone ja juhendatud praktikat.

Kolmas põhisuund peaks olema kutse-eetika. Eetika peab olema lõimitud kogu õppekavasse, mitte piirduma ühe sissejuhatava mooduliga. Õppijad peaksid analüüsima realistlikke juhtumeid, mis käsitlevad konfidentsiaalsust, erapooletust, ametialase rolli piire, asutuste survet, huvide konflikte, pädevuse piire, kurtide autonoomiat, tundliku teabe käsitlemist, suhteid väikeses kogukonnas ja kaugtõlget. Hindamine peaks hõlmama ka eetilise arutlemise ja otsustamise oskust, mitte üksnes eetikakoodeksi tundmist.

Neljas põhisuund peaks olema valdkondlik spetsialiseerumine. Kõigi riikide uuringutulemused toovad esile tervishoiu, õigus- ja kohtusüsteemi, hariduse, tööhõive, avalikud teenused, meedia ja hädaolukorrad kui valdkonnad, mis nõuavad spetsiifilisi pädevusi. Õppekava peaks tagama kohustusliku kokkupuute kõigi nende valdkondadega ning pakkuma võimalust edasiseks spetsialiseerumiseks. Valdkonnapõhised moodulid peaksid hõlmama terminoloogiat, institutsionaalseid protseduure, eetilisi riske, ettevalmistusstrateegiaid, teenuse kasutajate ootusi ning simuleeritud tõlkeülesandeid.

Viies põhisuund peaks olema juhendatud praktika. Viipekeeletõlge on praktiline kutse ning õppijad vajavad professionaalse otsustusvõime arendamiseks juhendatud kogemusi. Praktika peaks hõlmama vaatluspraktikat, kaastõlkimist, mentorlust, refleksioonipäevikuid, kurtidelt teenuse kasutajatelt saadavat tagasisidet, juhendajapoolset hindamist ning järkjärgulist liikumist madalama riskiga olukordadest keerukamate tõlkeülesannete juurde. Kui täismahus praktikakohtade pakkumine on keeruline, võivad osaliseks alternatiiviks olla struktureeritud simulatsioonid ja kogukonnapõhised praktilised ülesanded.

Kuues põhisuund peaks olema digi- ja kaugtõlge. Kaugtõlge tähendab palju enamat kui lihtsalt digiplatvormiga liitumist. See nõuab teadmisi kaamera paigutusest, valgustusest, sobivast viiplemisruumist, kõnevoorude juhtimisest, konfidentsiaalsusest, andmekaitsest, väsimuse juhtimisest, tehniliste probleemide lahendamisest ja veebipõhisest meeskonnatõlkest. Samuti peab tõlk oskama hinnata, millal kaugtõlge ei ole konkreetse olukorra jaoks sobiv. Neid pädevusi tuleks hinnata praktiliste veebipõhiste ülesannete kaudu.

Seitsmes põhisuund peaks olema professionaalne kestlikkus. Tõlgid vajavad teadmisi ja oskusi enesehoiust, vaimsest vastupidavusest, keeruliste töökogemuste järelanalüüsist, supervisioonist, kolleegidega õppimisest, pideva erialase enesetäiendamise kavandamisest ning professionaalsete piiride hoidmisest. Eriti Keenia uuringutulemused näitavad, et vaimse vastupidavuse arendamine jääb väljaõppes sageli tähelepanuta, kuigi õigus-, meditsiini- ja muudes tundlikes olukordades töötamine võib olla emotsionaalselt väga nõudlik. Kestlik professionaalne süsteem peab valmistama tõlke ette mitte ainult oma tööd hästi tegema, vaid ka säilitama pikaajaliselt oma heaolu, professionaalsuse ja eetilise otsustusvõime.

11.1 Kavandatav kutseõppe õppekava struktuur

Õppekava valdkond	Eesmärk	Õpiväljundite näited
Keeleoskus	Luua tugev alus riikliku viipekeele ning suulise ja kirjaliku keele valdamiseks.	Õppijad mõistavad ja kasutavad viipekeelt ladusalt, kohandavad keeleregistrit ning mõistavad keelelist varieeruvust.

Kurtide kultuur ja õigused	Siduda tõlkeõpe kurtide kogukonna tundmise ja õigustel põhineva lähenemisega.	Õppijad selgitavad kurtide kultuurinorme, autonoomia põhimõtteid, keelelisi õigusi ja ligipääsetavuse takistusi.
Tõlketehnikad	Arendada professionaalseks tõlkimiseks vajalikke oskusi.	Õppijad kasutavad järeltõlget ja sünkroontõlget täpselt, terviklikult ja selgelt.
Viipekeelest kõnekeelde tõlkimine ja kakskeelne vahendamine	Arendada viipe- ja kõnekeele vahelise tõlkimise oskust.	Õppijad annavad viibeldud sõnumeid kõnekeeles edasi täpselt ning tõlgivad suulise kõne viipekeelde sobiva keelelise struktuuriga.
Kutse-eetika	Valmistada õppijaid ette tegelikus töös tekkivate eetiliste dilemmade lahendamiseks.	Õppijad rakendavad juhtumipõhistes olukordades konfidentsiaalsuse, erapooletuse, ametialase rolli piiride ja pädevuspiiride põhimõtteid.
Valdkondlik spetsialiseerumine	Valmistada õppijaid ette kõrge vastutusega ja valdkonnaspetsiifilisteks tõlkeolukordadeks	Õppijad tõlgivad simuleeritud olukordi tervishoius, õigussüsteemis, hariduses, tööhõives ja avalike teenuste valdkonnas.
Kaugtõlge	Arendada professionaalset digipädevust.	Õppijad oskavad hallata digiplatvormide seadistamist, privaatsust, visuaalset kadreerimist, kõnevoorude juhtimist, väsimust ning koostada tegevusplaani tehniliste probleemide puhuks.
Juhendatud praktika	Siduda õppetöö käigus omandatud teadmised ja oskused professionaalse tööpraktikaga.	Õppijad läbivad juhendatud ja vaadeldava praktika, koostavad refleksioonipäevikuid ning arendavad oma oskusi saadud tagasiside põhjal.
Hindamine ja sertifitseerimine	Tagada pädevuste läbipaistev ja ühtsetel alustel hindamine.	Õppijad läbivad praktilise tõlkepädevuse hindamise ja eetiliste juhtumite analüüsi ning esitavad hindamiseks oma professionaalse portfoolio.

12. Järeldused ja prioriteetsed soovitused

Horvaatia, Saksamaa, Etioopia, Ghana, Keenia ja Eesti kohta kogutud tõendusmaterjal viib selge üldise järelduseni: viipekeeletõlget tuleb käsitleda avaliku ligipääsetavuse, keelelise õigluse ja ühiskonnas osalemise keskse osana, mitte üksnes täiendava tugimeetmena, mida korraldatakse vaid siis, kui selleks leidub ressursse, head tahet või isiklikke kontakte.

Kõigi kuue riigi kogemused näitavad, et kurtide ja vaegkuuljate jaoks on tõlketeenus eeltingimus, mis võimaldab neil teavet mõista, otsuseid langetada, ühiskonnaelus

osaleda, oma seisukohti väljendada, anda teadlikku nõusolekut, õppida, töötada ning kasutada eluks vajalikke teenuseid. Tõlgid omakorda kirjeldavad oma tööd kui märkimisväärset keelelist, eetilist, kognitiivset ja emotsionaalset vastutust kandvat kutseala, mida sageli ei toeta piisavalt väljaõppesüsteemid, teenuste koordineerimine, rahastusmudelid, professionaalne supervisioon ega asutuste teadlikkus.

Riikidevaheline võrdlev analüüs näitab, et kuus riiki ei asu oma süsteemide arengus samas etapis ning kõigis neis kujundab viipekeeletõlke teenuseid püsiv lõhe õigusliku või institutsionaalse tunnustamise ja tegeliku rakendamise vahel. Saksamaal on suhteliselt küps formaalse väljaõppe süsteem, kuid endiselt esineb probleeme teenuste kättesaadavuse, spetsialiseeritud tõlkide puuduse ja asutuste vähese arusaamisega tõlgi rollist. Horvaatias on olemas õiguslik tunnustus ja reguleeritud suhtlusvahenduse struktuurid, kuid väljaõpe on endiselt liiga lühike, ebapiisavalt standarditud ega vasta täielikult professionaalse tõlketöö laiematele nõudmistele.

Etioopias on selge vajadus suhtlusele juurdepääsu järele, eriti hariduses ja avalikus elus, kuid spetsiaalne ja täielikult professionaliseeritud viipekeeletõlkide väljaõppesüsteem on veel välja kujunemata. Ghanal ja Keenial on paljulubavad hariduslikud ja poliitilised alused, kuid vaja on tugevamat riiklikku ühtlustamist, sertifitseerimist, valdkondlikku spetsialiseerumist ja kvaliteedi tagamist. Eestis on olemas viipekeele õiguslik tunnustus, kutsestandard ja kaugtõlketeenuse taristu, kuid tõlkide nappus ning selgelt nähtava ja aktiivse tervikliku väljaõppe puudumine tekitavad olulise lõhe olemasolevate õiguste ja nende praktilise rakendamise vahel.

Mõnes riigis on viipekeel õiguslikult tunnustatud, kuid tõlke ei ole piisavalt. Teistes on väljaõppevõimalused olemas, kuid need ei ole piisavalt standarditud ega praktilise suunitlusega. Mõnes riigis on tõlgid kättesaadavad ette planeeritud üritustel, kuid mitte hädaolukordades, tervishoius või õigussüsteemis. Need erinevused on olulised, kuid viivad ühise järelduseni: õigused, standardid ja teenused omandavad tegeliku tähenduse alles siis, kui need on omavahel seotud kestliku väljaõppe, kutsealase tunnustamise, rahastamise ja vastutuse kaudu.

Üks olulisemaid uuringu järeldusi on, et tõlketeenuse kättesaadavust ei saa käsitleda eraldi tõlkide väljaõppest. Kui väljaõppinud tõlke on liiga vähe, kogevad teenuse kasutajad viivitusi, piiratud valikuvõimalusi, teenuse ärajäämist, sõltuvust isiklikest kontaktvõrgustikest ning ebavõrdseid osalemisvõimalusi kriitilise tähtsusega olukordades. Kui väljaõpe on küll olemas, kuid ei ole piisavalt praktilise suunitlusega, muutub teenuse kvaliteet ebaühtlaseks ning tõlgid võivad tunda, et nad ei ole piisavalt ette valmistatud töötamiseks tervishoius, õigussüsteemis, hariduses, tööhõives, hädaolukordades, meedias või kaugtõlke keskkonnas.

Kui sertifitseerimissüsteem on olemas, kuid puudub ligipääsetav väljaõpe, võivad kutsestandardid küll määratleda nõutava pädevuse, kuid ei taga, et piisaval hulgal inimestel oleks reaalselt võimalik seda pädevust omandada. Seetõttu ei ole kutseõppe

õppekava arendamine üksnes hariduslik tegevus, vaid sekkumine kogu ligipääsetavuse süsteemi toimimisse. Õiguslikult tagatud õigused omandavad praktilise tähenduse ainult siis, kui olemas on piisavalt kvalifitseeritud tõlke, kes suudavad erinevates tegelikes olukordades töötada pädevalt ja eetiliselt.

Seetõttu tuleb väljaõppe kujundamisel arvestada kogu teenustesüsteemiga. Tõlke ei tule ette valmistada üksnes viipekeelt valdama, vaid ka täpselt tõlkima, austama kurtide autonoomiat, tulema toime eetilise survega, töötama spetsialiseeritud valdkondades ning kasutama professionaalselt kaugtõlke tehnoloogiaid.

Uuringu tulemused näitavad samuti, et tõlketeenuse kvaliteeti ei saa taandada üksnes riikliku viipekeele valdamisele. Keeleoskus on hädavajalik, kuid moodustab vaid ühe osa professionaalsest pädevusest. Teenuse kasutajad vajavad tõlke, kes edastavad sõnumeid täpselt ja terviklikult, kohanduvad individuaalsete suhtlusvajadustega, tagavad konfidentsiaalsuse, austavad kasutaja autonoomiat, jäävad erapooletuks, tunnevad kurtide kultuuri, valmistuvad käsitletavaks teemaks ning suudavad suhtlust vahendada ilma vestluse juhtimist enda kätte võtmata.

Tõlgid vajavad nende oskuste arendamiseks struktureeritud võimalusi, sealhulgas juhendatud praktikat, mentorlust, vaatluspraktikat, tagasisidet, eetiliste juhtumite analüüsi, juhendatud praktikakohti ja pidevat erialast enesetäiendamist. Seetõttu tuleb kõigis tulevastes õppekavades, hindamis- ja sertifitseerimissüsteemides selgelt eristada viipekeele oskust professionaalsest tõlkepädevusest.

Lisaks tuleb tõlketeenuse kvaliteeti käsitleda süsteemselt. Ainult tõlkide individuaalse pädevuse hindamisest ei piisa. Kvaliteeti mõjutavad ka broneerimissüsteemid, ettevalmistusmaterjalide kättesaadavus, asutuste teadlikkus, rahastamine, töötingimused, meeskonnatõlke võimalused, supervisioon, standardid ja kaebuste esitamise mehhanismid. Seetõttu peaksid reformid samaaegselt keskenduma nii tõlkide väljaõppele kui ka keskkonnale, milles tõlketeenuseid osutatakse.

12.1 Prioriteetsed soovitused

Luua või tugevdada riiklikke viipekeeletõlkide väljaõppe õpiteid

Iga riik peaks tagama, et viipekeeletõlkide väljaõpe oleks struktureeritud, pädevuspõhine ja seotud kutsestandarditega. Riikides, kus õppeprogrammid on juba olemas, nagu Saksamaal, Horvaatias, Ghanas ja Keenias, tuleks neid tugevdada praktilise väljaõppe, eetika, valdkondliku spetsialiseerumise ja kaugtõlke õpetamise kaudu. Riikides, kus õppeprogrammid puuduvad või on killustunud, nagu Etioopias ja osaliselt Eestis, tuleks luua uued kutseõppe õpiteed või olemasolevad õppevõimalused aktiivselt taastada ning tagada nende toimimiseks vajalikud ressursid.

Luua ühtlustatud sertifitseerimis-, akrediteerimis- ja kutse andmise süsteemid

Kutsealane tunnustamine ei tohiks sõltuda üksnes mitteametlikust mainest või isiklikest kontaktvõrgustikest. Kõigis kuues riigis peaksid riiklikud süsteemid selgelt määratlema, kellel on viipekeeletõlgina töötamiseks vajalik kvalifikatsioon, kuidas pädevust hinnatakse, kuidas kutset või sertifikaati uuendatakse ning kuidas pidev erialane enesetäiendamine seotakse kutsealase tegevuse jätkamisega. Eesti olemasolev kutsestandard on kasulik näide, mida teised riigid saaksid oma konteksti arvestades kohandada.

Tagada tõlketeenuse rahastatud kättesaadavus olulistes avalikes teenustes

Tervishoius, õigus- ja kohtusüsteemis, hädaabiteenustes, hariduses, tööhõives ja avalikus halduses peaksid kõigis kuues riigis olema selgelt määratletud kohustused, sihtotstarbelised eelarved ning standarditud tõlketeenuse tellimise protsessid. Kurte teenuse kasutajaid ei tohiks sundida oma vahenditest rahastama juurdepääsu olulistele, nende õiguste tagamisega seotud teenustele. Samuti ei tohiks teenuse kättesaadavus sõltuda üksikute asutuste heast tahtest või sellest, kas kasutajal on olemas isiklikud kontaktid sobiva tõlgi leidmiseks.

Muuta kutse-eetika rakendatavaks ja süsteemselt õpetatavaks

Eetilised standardid tuleks kõigis riikides lõimida väljaõppesse, sertifitseerimisse, supervisiooni ja kaebuste menetlemise süsteemidesse. Eetikaõpe peaks hõlmama konfidentsiaalsust, erapooletust, ametialase rolli ja pädevuse piire, ettevalmistust, kurtide autonoomiat, huvide konflikte ning kaugtõlkega seotud eetilisi küsimusi. Eetikat tuleks õpetada praktilise professionaalse otsustusoskusena juhtumianalüüside, simulatsioonide ja juhendatud refleksiooni kaudu, mitte üksnes teoreetilise eetikakoodeksina.

Muuta kurtide kogukonna kaasamine süsteemi lahutamatuks osaks

Kurtide organisatsioonid, kurdid spetsialistid ja kurdid teenuse kasutajad tuleks kõigis kuues riigis ametlikult kaasata õppekavade kujundamisse, õpetamisse, hindamisse, poliitikakujundamisse, kvaliteedi tagamisse ja teenuste hindamisse. Selline kaasamine peaks olema algusest peale süsteemi ülesehituse põhimõte, mitte vabatahtlik konsultatsioon pärast seda, kui peamised otsused on juba tehtud.

Töötada välja kaugtõlke standardid

Kõigis riikides tuleks kaugtõlget toetada spetsiaalse väljaõppe ja asjakohaste standarditega. Need peaksid hõlmama digiplatvormide kasutamist, visuaalse kvaliteedi tagamist, privaatsust ja andmekaitset, väsimuse juhtimist, tehniliste probleemide puhuks vajalikke varulahendusi, veebipõhist meeskonnatõlget ning selgeid kriteeriume selle hindamiseks, millal kaugtõlge on sobiv ja millal mitte. Eesti üleriigiline kaugtõlketeenus on näide sellest, milline võib olla avalikult rahastatud digitaalse

ligipääsetavuse taristu, ning selle rakendamisel saadud kogemusi võiks kasutada standardite arendamisel kõigis SignUnity partnerriikides.

Lisa 1. Riikide koondatud tõendusmaterjali maatriks

Riik	**Peamised tugevused**	**Peamised kitsaskohad**	Aruande staatus
Horvaatia	Horvaatia viipekeele õiguslik tunnustamine; reguleeritud suhtlusvahenduse süsteem; teenuse kasutajatelt ja tõlkidelt kogutud empiirilised andmed.	Mitteformaalne ja lühike väljaõpe; vähene standardimine; tõlkide nappus; puudujäägid eetika ja kaugtõlke valdkonnas.	Täielik empiiriline peatükk lisatud.
Saksamaa	Formaalsed ülikooliprogrammid; väljakujunenud	Ebakindel teenuste kättesaadavus; spetsialiseeritud õigus- ja tervishoiutõlkide nappus; asutuste vähene arusaam tõlgi rollist;	Täielik empiiriline peatükk lisatud.

	professionaalne taristu; tugev empiiriline andmestik.	vajadus arendada kaugtõlget ja eetikaalast tuge.	
Etioopia	Selgelt nähtav vajadus tõlketeenuste järele; tõlketeenuste kasutamine haridusvaldkonnas; kombineeritud meetoditel põhinev riiklik tõendusmaterjal.	Spetsiaalse professionaalse õpitee puudumine; nõrk sertifitseerimissüsteem; teenuste koondumine peamiselt haridusvaldkonda.	Täielik empiiriline peatükk lisatud.
Ghana	Ülikooli- ja diplomiprogrammid; kaasava hariduse poliitika; aktiivne tõlketeenuste kasutamine.	Täielikult ühtlustatud sertifitseerimissüsteemi puudumine; puudujäägid õiguslikus tunnustamises; vajadus spetsialiseerumise ja eetilise regulatsiooni tugevdamiseks.	Täielik empiiriline peatükk lisatud.
Keenia	Keenia viipekeele põhiseaduslik tunnustamine; laialdane KSL-i õppekeskkond; põhjalik fookusrühmadest saadud tõendusmaterjal.	Nõrgad broneerimissüsteemid; ebaühtlane väljaõpe; tervikliku riikliku õpitee puudumine, mis viiks sertifitseeritud kutsetegevuseni; puudujäägid kriitilise tähtsusega tõlkevaldkondades.	Täielik empiiriline peatükk lisatud.
Eesti	Õiguslik tunnustamine; riiklik kutsestandard; kaugtõlketeenus.	Tõlkide nappus; piiratud ja ebaselgelt nähtav terviklik väljaõppesüsteem; ebaühtlane teenuste kättesaadavus; vajadus tugevdada kaugtõlkealast ettevalmistust ja teenuste koordineerimist.	Täielik empiiriline peatükk lisatud.

Lisa 2. Kutseõppe õppekava kohandamise maatriks

Horvaatia

Horvaatia kogemus peaks toetama selliste õppemoodulite kujundamist, mille eesmärk on arendada mitteformaalsest suhtlusvahenduse väljaõppest terviklikum viipekeeletõlkide väljaõpe. Erilist tähelepanu tuleks pöörata praktilisele väljaõppele, mentorlusele, kutse-eetikale ja valdkondlikule spetsialiseerumisele.

Horvaatia vajadustele vastav õppekava peaks hõlmama ka kaugtõlget ja tõlgi professionaalse rolli selget käsitlemist, sest uuringutulemused osutavad nii asutuste ebapiisavale arusaamisele tõlgi rollist kui ka veebipõhise tõlketeenuse osutamisega seotud probleemidele.

Saksamaa

Saksamaa kogemus peaks toetama edasijõudnute moodulite kujundamist õigus-, tervishoiu-, tööhõive- ja kaugtõlke valdkonnas. Kuna formaalne väljaõppesüsteem on juba olemas, peaks õppekava keskenduma eelkõige nendele kitsaskohtadele, mis püsivad ka pärast formaalse hariduse omandamist: valdkondlik spetsialiseerumine, supervisioon, koostöö ja läbirääkimised asutustega ning teenuse kasutajast lähtuv kvaliteet.

Saksamaa näide rõhutab ka pideva erialase enesetäiendamise tähtsust, sest ka kogenud tõlgid puutuvad oma töös pidevalt kokku uute eetiliste ja digitaalsete väljakutsetega.

Etioopia

Etioopia kogemus peaks toetama eelkõige baastaseme õppekava kujundamist. Prioriteediks on sellise õpitee loomine, mis eristab selgelt professionaalset viipekeeletõlget kaasava hariduse tugitegevustest ja üldisest viipekeeles suhtlemise oskusest.

Õppekava peaks toetama nii uusi õppijaid kui ka juba tegutsevaid praktikuid, pakkudes moodulipõhiseid täiendusvõimalusi, varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamist ning juhendatud praktikat.

Ghana

Ghana kogemus peaks toetama olemasolevate diplomi- ja ülikooliprogrammide sidumist tugevamate riiklike standarditega. Õppekava peaks süvendama valdkondlikku ettevalmistust ning looma selge seose väljaõppe ja sertifitseerimise vahel.

Eriti olulised on tervishoiu-, õigus- ja avalike teenuste valdkonna moodulid, sest teenuse kasutajad toovad need esile suure riskiga ja ebaühtlase juurdepääsuga valdkondadena.

Keenia

Keenia kogemus peaks toetama õppekava valdkondi, mis käsitlevad Keenia viipekeele ning inglise ja suahiili keele vahelist tõlkimist, viipekeelest kõnekeelde tõlkimist, juhendatud töökohapõhist õpet, kutse-eetikat, vaimset vastupidavust ning tõlketeenuste tellimis- ja broneerimissüsteemide toimimise mõistmist.

Keenia näide kinnitab eriti selgelt, et viipekeele oskus ei ole sama mis professionaalne tõlkepädevus. See erinevus peaks olema selgelt sõnastatud nii õpiväljundites kui ka pädevuste hindamisel.

Eesti

Eesti kogemus peaks toetama kutsestandardites määratletud pädevuste kujundamist konkreetseteks õpetatavateks õppemooduliteks. Kuna kutsestandardid on olemas, kuid praegune väljaõppevõimekus näib olevat piiratud, võiks SignUnity kutseõppe õppekava aidata luua ühenduse kutse saamiseks vajalike pädevusnõuete ja nende omandamiseks vajaliku väljaõppe vahel.

Digi- ja kaugtõlge peaksid olema õppekavas kesksel kohal, sest Eestis kasutatakse juba kaugtõlketeenust, kuid olemasolev väljaõpet käsitlev dokumentatsioon ei näita selgelt, et digitaalsete tõlkepädevuste terviklik ettevalmistus oleks praegu süsteemselt tagatud.

Lisa 3. Metodoloogilised tõlgendusmärkused riikide kaupa

Käesolev lisa täiendab riigipeatükkide aluseks olevat metodoloogilist käsitlust. Lisa on vajalik, kuna olemasoleva tõendusmaterjali maht ja iseloom erinevad riigiti ning metodoloogiliselt usaldusväärses võrdlevas aruandes ei saa kõiki riiklikke andmestikke käsitleda identsena. Lisa eesmärk on selgitada, kuidas tuleks olemasolevat tõendusmaterjali lõpparuandes tõlgendada ning kuidas saab uuringutulemusi vastutustundlikult kasutada SignUnity kutseõppe õppekava arendamisel.

Horvaatia

Horvaatia pakub suhteliselt tasakaalustatud empiirilist tõendusbaasi, sest nii tõlgid kui ka teenuse kasutajad on esindatud küsitlus- ja intervjuuandmetes. Horvaatia andmestik sobib eriti hästi selle analüüsimiseks, kuidas formaalsed õigused tõlketeenusele suhestuvad mitteformaalse väljaõppe praktiliste piirangutega. Valim võimaldab analüüsida teenuste kättesaadavust, kvaliteeti, eetikat ja kaugtõlget, kuid tulemusi tuleks siiski käsitleda rakendusliku kvalitatiivse tõendusmaterjalina, mitte kogu elanikkonda kirjeldava statistikana. Metodoloogiliselt on Horvaatia juhtum väärtuslik, sest see kajastab üleminekufaasis olevat süsteemi: olemas on piisavalt struktuure, et nende toimimist hinnata, kuid samal ajal ka piisavalt killustatust, et õppekava arendamise vajadused selgelt esile tuleksid.

Saksamaa

Saksamaa pakub kõige tugevamat tõendusbaasi selle analüüsimiseks, kuidas ka väljakujunenud süsteemis võivad püsida olulised kitsaskohad. Formaalsed ülikooliprogrammid ja professionaalsed struktuurid võimaldavad uurida probleeme, mis jäävad alles ka pärast kutseala esmase professionaliseerumise saavutamist. Saksamaa tulemusi ei tule tõlgendada süsteemi ebaõnnestumisena. Pigem näitavad need formaalse väljaõppe piire olukorras, kus teenuste koordineerimine, spetsialiseeritud tõlkide kättesaadavus, asutuste teadlikkus ja eetiline tugi on endiselt ebaühtlased. Metodoloogiliselt on Saksamaa oluline, sest see aitab vältida eeldust, et ülikooliprogrammide olemasolu lahendab automaatselt tõlketeenuste kättesaadavusega seotud probleemid.

Etioopia

Etioopiat tuleb käsitleda kujuneva professionaliseerumise kontekstina. Olemasolevad küsitlus- ja intervjuuandmed on olulised, kuid neid ümbritsevad institutsionaalsed struktuurid on mitme teise uuringus osalenud riigiga võrreldes vähem arenenud. Seetõttu peaks analüüs keskenduma eelkõige valdkonna ülesehitamiseks vajalikele alustele: viipekeeletõlkide väljaõppe, sertifitseerimise, kutse-eetika ja eri valdkondi hõlmava tõlketeenuse tunnustamise kujundamisele. Etioopia olukorda ei tule hinnata samade ootuste alusel nagu pikaajaliselt väljakujunenud professionaalsete õpiteedega riike. Selle asemel tuleks Etioopia kogemust kasutada selle määratlemiseks, mida peab sisaldama esimese põlvkonna kutseõppe õppekava olukorras, kus kutseala professionaalne süsteem on alles kujunemas.

Ghana

Ghana pakub tõendusmaterjali süsteemist, kus on olemas sisulised haridusalgatused ja poliitilised kohustused, kuid puudub veel täielik riiklik ühtlustatus. Ghana juhtumi metodoloogiline väärtus seisneb vastuolus olemasolevate õppeprogrammide tugevuste ning jätkuvate õigusliku tunnustamise, sertifitseerimise, eetika ja teenuste kättesaadavusega seotud kitsaskohtade vahel. Seetõttu peaks Ghana peatükk analüüsima, kuidas olemasolevad paljulubavad väljaõppevõimalused siduda terviklikuma riikliku kutsealase raamistikuga. Tulemused on eriti olulised selliste õppekavamoodulite kujundamisel, mis seovad väljaõppe avalikele teenustele juurdepääsu ja kutsealase sertifitseerimisega.

Keenia

Keenia pakub eriti rikkalikku kvalitatiivset tõendusmaterjali tänu nii teenuse kasutajate kui ka tõlkide põhjalikele fookusrühmadele. Metodoloogiliselt sobib Keenia juhtum hästi professionaalse identiteedi, broneerimissüsteemide, eetika, valdkondliku valmisoleku ning Keenia viipekeele õppimise ja professionaalse tõlkepädevuse erinevuse analüüsimiseks. Õiguslik alus on tugev, kuid selle praktiline rakendamine ebaühtlane.

Seetõttu on Keenia oluline näide sellest, kuidas põhiseaduslikku tunnustamist peavad toetama teenuste rahastamine, koordineerimine, väljaõppestandardid ja professionaalne vastutus.

Eesti

Eesti on metodoloogiliselt eripärane, sest empiiriline valim on mõne teise riigiga võrreldes väiksem ning ka viipekeeletõlkide kogukond ise on suhteliselt väike. Sellele vaatamata võimaldavad olemasolevad küsitlus- ja intervjuuandmed nüüd analüüsida otseselt nii teenuse kasutajate kui ka tõlkide vaatenurki. Tulemused kinnitavad varasemat struktuurset analüüsi: Eestis on tugev õiguslik ja professionaalne alus, kuid tõlketeenuse kättesaadavus, väljaõppevõimekus, kaugtõlkeks ettevalmistamine ja teenuste koordineerimine on jätkuvalt peamised arendamist vajavad valdkonnad.

Analüütiline mõõde	**Käsitletavad analüütilised küsimused**	**Kaasamise põhjendus**
Juurdepääs ja kättesaadavus	Kellel on juurdepääs tõlkidele, millistes olukordades, millistel tingimustel ning milliste viivituste või kuludega?	Juurdepääs on peamine näitaja, mis võimaldab hinnata, kas õiguslikud ja poliitilised kohustused omandavad igapäevaelus tegeliku tähenduse.
Teenuse korraldus	Kuidas tõlke tellitakse, broneeritakse, rahastatakse ja nende tööd koordineeritakse?	Teenuse korraldus aitab selgitada, miks formaalselt tagatud õigused ei pruugi praktikas realiseeruda.
Kvaliteet ja arusaadavus	Kas teenuse kasutajad mõistavad tõlgitud suhtlust ning tunnevad, et saavad selles täielikult osaleda?	Kasutajate arusaamine ja võimalus täielikult osaleda on teenuse kvaliteedi kesksed näitajad.
Tõlkide ettevalmistus	Millise väljaõppe, kogemuse, mentorluse ja ettevalmistuse tõlgid saavad?	Tõlkide ettevalmistuse analüüs seob teenuseid käsitleva tõendusmaterjali otseselt kutseõppe õppekava arendamisega.
Eetika ja autonoomia	Kuidas tagatakse konfidentsiaalsus, erapooletus, professionaalse rolli piirid ja kurtide autonoomia?	Eetika on usalduse ja professionaalse legitiimsuse keskne alus.
Spetsialiseeritud valdkonnad	Kui hästi toimivad tõlketeenused tervishoius, õigussüsteemis, hariduses, tööhõives, avalikes teenustes, meedias ja hädaolukordades?	Kriitilise tähtsusega olukorrad nõuavad valdkonnaspetsiifilist pädevust ja institutsionaalset planeerimist.

Kaugtõlge	Kuidas kaugtõlget kasutatakse ning millised tehnilised, eetilised ja kvaliteediga seotud probleemid sellega kaasnevad?	Kaugtõlke tähtsus kasvab ning seda tuleb käsitleda nii väljaõppes kui ka poliitikakujundamises.
Head praktikad	Milliseid olemasolevaid praktikaid tuleks tugevdada või laiemalt rakendada?	Aruandes tuleb lisaks kitsaskohtadele esile tuua ka olemasolevad tugevused ja toimivad lahendused.
Mõju kutseõppele	Millised õppekava sisud, õpiväljundid ja hindamismeetodid tulenevad uuringu tulemustest?	Uuringutulemused peavad andma otsese sisendi SignUnity kutseõppe õppekava arendamisse.

Lisa 4. Riiklikud uurimisaruanded

Käesolevas koondaruandes ei ole täismahus esitatud riiklikke uurimisaruandeid, mille iga partner koostas ühise Lisa 2 aruandlusvormi alusel. Need on kättesaadavad eraldiseisvate kaasnevate dokumentidena, üks aruanne iga riigi kohta.

Riiklikud aruanded sisaldavad täielikke küsitlusandmeid, intervjuude ja fookusrühmade tulemusi ning üksikasjalikku analüüsi, millele tuginevad käesoleva koondaruande peatükkides 4–9 esitatud riikide kokkuvõtted.